

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Diplomová práce

Bc. Brigita Valentová

Roční práce turistického oddílu při ZŠ

Olomouc 2017

vedoucí práce: Mgr. Pavla Vyhnálková, Ph.D.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 21. 4. 2017

.....

Brigita Valentová

Poděkování

Děkuji Mgr. Pavle Vyhnálkové, Ph.D., za odborné vedení mé závěrečné diplomové práce a poskytování cenných podnětných rad při jejím zpracovávání.

OBSAH

ÚVOD	6
1 CHARAKTERISTIKA OBDOBÍ DOSPÍVÁNÍ.....	8
1.1 Vývojová periodizace jedince	8
1.2 Vymezení období dospívání	10
1.3 Tělesný vývoj a rozvoj motoriky.....	11
1.4 Kognitivní vývoj.....	12
1.5 Emoční vývoj.....	14
1.6 Socializace	16
2 VOLNÝ ČAS A ZÁJMY.....	18
2.1 Volný čas	18
2.1.1 Vymezení a definice volného času	19
2.1.2 Funkce volného času	20
2.1.3 Činitelé ovlivňující způsob trávení volného času.....	21
2.2 Volný čas dětí a mládeže a jeho výchovné ovlivňování.....	22
2.3 Prostředí výchovného zhodnocování volného času.....	24
2.4 Osobnost pedagoga volného času.....	26
2.5 Zájmová činnost	27
2.5.1 Zájmy.....	27
2.5.2 Vymezení a definice zájmové činnosti.....	28
2.5.3 Kategorizace zájmových činností.....	29
2.5.4 Zájmové vzdělávání.....	29
3 TURISTIKA.....	32
3.1 Literatura k danému tématu	32
3.2 Historie turistiky	33
3.3 Historie turistiky v českých zemích.....	34
3.4 Dělení a obsah turistiky	36

3.5	Formy turistické činnosti	37
3.6	Význam turistiky a pobytu v přírodě	38
3.7	Zásady a metody organizované turistiky	39
3.8	Znalosti a dovednosti pro přípravu a provádění turistických akcí	40
3.9	Zásady pěšího výletu	42
3.10	Organizace působící v oblasti pobytu a výchovy v přírodě v ČR	42
4	PEDAGOGICKÉ PŘÍSTUPY V OBLASTI VOLNÉHO ČASU	45
4.1	Didaktické aspekty problematiky	45
4.1.1	Výukové cíle a jejich taxonomie	45
4.1.2	Formy a metody výuky	47
4.1.3	Projektování	48
4.2	Hra jako metoda i výchovný prostředek	49
4.3	Zážitek a zážitková pedagogika	51
4.4	Environmentální výchova	52
5	ROČNÍ PRÁCE TURISTICKÉHO ODDÍLU	54
5.1	Výsledky šetření pro zahájení činnosti turistického oddílu	54
5.2	Roční plán činnosti	55
5.2.1	Zpracování ročního plánu činnosti turistického oddílu při ZŠ	56
5.2.2	Roční plán turistických tras	58
5.2.3	Roční plán tras na víkendové akce	61
5.2.4	Zpracování metodických plánů schůzek zájmového útvaru	61
5.2.5	Zpracování metodického plánu k celodennímu výletu	70
	ZÁVĚR	76
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	77

ÚVOD

Pro zpracování mé diplomové práce jsem si zvolila téma „*Roční práce turistického oddílu při ZŠ*“. Toto téma bylo původním záměrem mé bakalářské práce. V průběhu psaní prvních kapitol již zmíněné bakalářské práce jsem si ale začala uvědomovat, že k vytvoření kvalitního projektu je nutná dobrá znalost cílové skupiny a všech dalších faktorů. Vzhledem k těmto okolnostem jsem došla k závěru, že zamýšlený projekt by svým objemem a množstvím informací přesahoval určený rámec bakalářské práce. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla pro odložení původního záměru na pozdější dobu – a to až na psaní diplomové práce. Název bakalářské práce jsem tedy změnila na „*Zájem žáků o turistický oddíl při základní škole*“. Zaměřila jsem se proto hlouběji na samotnou cílovou skupinu, na její potřeby a zájmy a také na veškerou problematiku související s daným tématem.

Námět a obsah diplomové práce týkající se přírody a turistiky jsem si zvolila proto, že k obojímu jsem vždy měla a stále mám velmi blízký vztah. Ten se v současné době ještě prohloubil narozením mých dětí, se kterými plánuji podobné aktivity.

Hlavním cílem předkládané diplomové práce je vytvoření ročního plánu turistického oddílu při ZŠ a zpracování metodického plánu několika setkání tohoto oddílu. Obsahem činnosti by mělo být propojení pohybu v přírodě s odborně technickými znalostmi a dovednostmi týkajícími se turistiky a táboření. V neposlední řadě i s kulturně poznávací činností, která je hlavním motivem a pohnutkou k aktivní turistice.

Dílčím cílem diplomové práce v rovině teoretické je vymezit a charakterizovat základní pojmy, jako je dospívání, volný čas, zájmy, turistika a pedagogické přístupy v oblasti volného času. Souhrn všech těchto faktů a skutečností je následně využíván a uplatňován v praktické části tvorby ročního plánu činnosti oddílu.

Teoretická část diplomové práce je rozdělena do pěti kapitol. Obsah první kapitoly popisuje problematiku dospívajícího jedince. Dotýká se podrobněji jeho kognitivního, sociálního, emočního a tělesného vývoje.

Druhá kapitola se zabývá neméně důležitými pojmy, jako jsou volný čas a zájmy. Obsahuje jejich vymezení, definice a funkce. Popisuje také činitele ovlivňující trávení volného času a rovněž výchovné prostředí, které se podílí na pozitivním formování mladého jedince.

Následující třetí kapitola objasňuje pojem turistika, vše co k ní patří a čím na nás působí.

Čtvrtá kapitola je věnována pedagogickým nástrojům a přístupům v oblasti volného času, jako jsou hra, zážitková pedagogika, environmentální výchova a v neposlední řadě didaktika.

Poslední pátá kapitola, tvoří praktickou část mé diplomové práce. Zaměřuje se na samotný projekt turistického oddílu při ZŠ. Jeho součástí je celoroční plán činností, které se budou realizovat na oddílových schůzkách. Rovněž roční plán tras turistických výletů a pobytů v přírodě. K jedné z tras je vypracován podrobný popis akce s časovým harmonogramem a rozpracováním všech činností. K nejzákladnějším turistickým znalostem a dovednostem praktikovaným na schůzkách a výletech jsou vytvořeny přehledné metodické listy.

1 CHARAKTERISTIKA OBDOBÍ DOSPÍVÁNÍ

Cílovou skupinou práce jsou žáci druhého stupně, kteří navštěvují školní turistický oddíl. Proto se tato kapitola věnuje dospívajícím jedincům.

V literatuře se můžeme setkat s rozmanitými názvy, jež označují toto období dospívání. Jsou to např. adolescence, puberta, pubescence, střední školní věk, výrostkové nebo věk nácti. Za každým tímto výrazem se skrývá životní fáze, která je snad z celého života ta nejpoutavější. Pedagogický slovník uvádí, že se jedná celkově o nejbouřlivější období ve vývoji jedince. (Průcha a kol., 2003, s. 193)

Dospívající prochází komplexní proměnou osobnosti ve všech oblastech. A to somatické, psychické i sociální. Tato životní etapa (přechod mezi dětstvím a dospělostí) má své typické znaky, které jsou značně viditelné, poněvadž přichází po relativně vývojově klidném období mladšího školního věku. Typická pro pubescenta je snaha vymanit se ze závislosti na autoritách. Také se setkáváme s projevem vzdoru a negace v závislosti na požadavcích, které jsou kladeny dospělou společností. (Šimíčková – Čížková a kol., 2010, s. 115) Vliv sociálních a biologických faktorů způsobuje nerovnováhu, rozkolísanost a konfliktnost. *„Je toho na pouhé čtyři roky nesmírně mnoho i tehdy, když rodina a škola zacházejí s touto bytostí tolerantně a s porozuměním, podle potřeby rozhodně a pevně, ale vždycky s respektem, když jsou mu pevnou půdou pod nohama a solidní střešou nad hlavou.“* (Říčan, 2004, s. 169)

Je to období přehodnocování a hledání, v němž má jedinec zvládnout vlastní proměnu a vytvořit si subjektivně uspokojivou, zralejší formu vlastní identity. (Vágnerová, 2012, s. 367)

A právě na této složité křižovatce života sehrává důležitou roli osobnost vychovávajícího, jako je rodič, učitel, vychovatel, trenér, vedoucí kroužku, zkrátka osoba blízká. Ti všichni mohou být těmi správnými průvodci v hledání a vytváření si vlastní filozofie života.

1.1 Vývojová periodizace jedince

Přestože se práce zaměřuje na žáka druhého stupně (pubescenta), považují za důležité a nepostradatelné uvést a vyjmenovat všechna jednotlivá stádia našeho života, která dohromady utváří celek. O tuto životní cestu se zajímá biodromální psychologie. Proč se tedy snažíme zkoumat lidský život jako celek? Proč se raději nezaměří každý odborník jen na

jeden jeho úsek? Odpověď je taková, že celek duševního vývoje je více než jen souhrn jeho částí. „*Kdybychom postavili do knihovny po pořádku sérii perfektně napsaných knih o jednotlivých životních stádiích a kdyby se každý z jejich autorů zaměřil pouze na své stádium, čtenář by získal jen nedokonalý, roztržitý a málo smyslu dávající obraz celého životního běhu.*“ (Říčan, 2004, s. 49) Ze slov Pavla Říčana jednoznačně vyplývá, že vývojové etapy navzájem souvisí. A jak? Různá stádia přinášejí podobné vývojové úkoly a nastolují podobná témata. Každé stádium je přípravou následujícího stádia a všech dalších. Také je možné na základě poznání raných stádií pochopit a částečně předpovědět pozdější. (Říčan, 2004, s. 49 – 51)

Ontogenezi jsou věnovány řady děl uznávaných autorů. V naší psychologické literatuře je nejlépe reprezentována biopsychologická periodizace V. Příhody v jeho „Ontogenezi lidské psychiky“. Ta významně ovlivnila pedagogické myšlení a teorie o zrání osobnosti.

Příhoda (1977, s. 13) pro svou věkovou periodizaci navrhuje tato dělení:

I. Rozvoj antenatální:

- a) zárodečný a embryonální od 0 do 3 lunárních měsíců,
- b) fetální od 4. do 7. měsíce,
- c) prenatální v užším smyslu od 8. do 10. měsíce;

II. První dětství:

1. Období nemluvněte
 - a) natální období od 0 do 10 dnů,
 - b) novorozence od 10 do 60 dnů,
 - c) kojence od 2 do 12 měsíců;
2. Věk batolete mladšího od 1 do 2 let a staršího od 2 do 3 let;

III. Druhé dětství:

1. předškolní od počátku trvalého chrupu od 3 do 6 let,
2. prepubescence od 6 do 11 let;

IV. Pubescence od 11 do 15 let;

V. Období hebetické:

1. postpubescence od 15 do 20 let,
2. mecitma od 20 do 30 let;

VI. Životní stabilizace a vyvrcholení od 30 do 45 let;

VII. Intervium (počínající involuce) od 45 let do 60 let;

VIII. Senium:

1. senescence od 60 do 75 let,

2. kmetství od 75 do 90 let,
3. patriarchium od 90 let.

1.2 Vymezení období dospívání

Podle Příhoda vzoru se období mezi jedenáctými a patnáctými narozeninami nazývá pubescencí. „*Pubes*“ znamená latinsky vousy, chmýří, přeneseně pak ohanbí. Pubescence tak doslova znamená dorůstání v muže, tedy tělesné dospívání vůbec. (Příhoda, 1977, s. 313)

Langmeier a Krejčířová uvádějí: „*V základním biologickém smyslu lze dospívání vymezit široce jako životní úsek ohraničený na jedné straně prvními známkami pohlavního zrání (zejména objevením se prvních sekundárních pohlavních znaků) a více nebo méně vyznačenou akcelerací růstu, na druhé straně dovršením plné pohlavní zralosti (plné reprodukční schopnosti) a dokončením tělesného růstu.*

Současně s biologickým zráním probíhá řada významných a nápadných psychických změn, které můžeme povšechně charakterizovat ohlášením nových pudových tendencí a hledáním způsobů jejich uspokojování a kontroly, celkovou emoční labilitou a zároveň nástupem vyspělého (formálně abstraktního) způsobu myšlení a dosažením vrcholu jeho rozvoje.“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 142)

A právě tento přechod mezi dětstvím a dospělostí se skládá z nekonečného počtu drobných změn, které vytváří nové kvality. Pro tento vývojově plynulý pochod taktéž platí zákon nerovnoměrnosti, jak v oblasti anatomicko-fyziologické, intelektové a emocionální, tak i v oblasti sociální. Typická pro toto období je rozlišná akcelerace vývoje nejen mezi chlapci a dívkami, ale i u téhož pohlaví. V závislosti na pohlaví je vidět odlišný nástup fyziologických i psychických změn. U dívek se tyto změny objevují dříve. (Šimíčková – Čížková a kol., 2010, s. 115) Obecně je známo, že nástup jednotlivých fází ve vývoji je velmi individuální, nicméně nejčastěji slycháváme tvrzení, že dospívání u dívek nastupuje v průměru dříve než u chlapců.

Za posledních sto let se postupně posouvá období nástupu zrychleného pubertálního růstu a pohlavního dozrávání. Tento fakt se nazývá sekulární akcelerace. „*Je tedy znatelná proměnlivost nástupu dospívání i rychlost, s jakou probíhá.*“ (Šimíčková – Čížková a kol., 2010, s. 115)

V literatuře se můžeme setkat s rozličným dělením etapy dospívání. Nejznámějším členěním je dělení na fáze - puberta a adolescence. Dále je to dělení do dvou period - časná a pozdní adolescence. Diferencovanější členění pak uvádí vývojovou etapu, která dělí dospívání na prepubertu, pubertu a adolescenci. (Šimíčková – Čížková a kol., 2010, s. 115)

Cílovou skupinou mé práce jsou žáci středního školního věku, 11 – 15 let. Toto vývojové období života, puberta neboli pubescence, je v literatuře ještě členěno do dvou fází:

- a) **Fáze prepuberty** (první pubertální fáze): začíná prvními známkami pohlavního dospívání, především objevením se prvních sekundárních pohlavních znaků. U dívek nastupuje okolo 11. roku a končí nástupem menarche kolem 13. roku života. U chlapců fyzický vývoj probíhá asi o 1 – 2 roky později.
- b) **Fáze vlastní puberty** (druhá pubertální fáze): nastupuje po dokončení prepuberty a trvá do dosažení reprodukční schopnosti. Období vlastní puberty můžeme vymezit cca věkem 13 až 15 let.

(Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 143)

1.3 Tělesný vývoj a rozvoj motoriky

Somatický vývoj nelze oddělit od nového způsobu chování. Proto je velmi důležité sledovat podstatné změny týkající se tělesného organismu. Právě tělesná proměna je signálem dospívání. „*Zevnějšek je první informací, kterou o daném jedinci kterýkoliv jiný člověk získává.*“ (Vágnerová, 2012, s. 374)

Pubescent vyrostle v průměru ze 145 cm v jedenácti letech na 171 cm v patnácti, dívka ze 146 na 164 cm. Objevuje se tzv. růstový spurt. Dospívající, neboli nositelé těchto změn, které jsou charakteristické intenzivním růstem končetin i trupu (samá ruka, samá noha), jsou uváděni do rozpaků, protože působí trochu komicky. U chlapců se objevuje mutace, která dává řeči chraplavý ráz. Dalším signálem nastupující mužnosti je první poluce. Dívkám začínají růst nadra a kolem dvanáctého roku přichází první menstruace. Taktéž se u obou pohlaví vyvíjí ochlupení typické pro dospělé. V závislosti na tyto biologické změny se začíná u pubescenta projevovat sexuální pud, který je z počátku nerovnoměrný, nicméně intenzivní. (Říčan, 2004, s. 172)

S tím je spojen fakt, že taková proměna je velice silně prožívána. V tomto případě hraje velkou roli reakce okolí, s nímž je dospívající v kontaktu. Všechny tyto okolnosti mohou vést

pubescenta k pocitu spokojenosti, ale stejně tak k nejistotě a ke zhoršenému sebevědomí. (Vágnerová, 2012, s. 374)

Nesoulad psychického a somatického vývoje se projeví také v oblasti a úrovni motoriky. U chlapců se setkáváme s nekoordinovanými pohyby a s neobratností. Nicméně v průběhu prepuberty a puberty dochází vlivem harmonizace tělesných proporcí ke zlepšení pohybové koordinace. Dívky mají ladnější pohyby a tak mohou zvládnout i náročnější koordinaci těla. (Šimíčková – Čížková a kol., 2010, s. 116) Ke konci období dospívání získávají jedinci dovednosti vyžadující značnou sílu, hbitost, jemnou pohybovou koordinaci a smysl pro rovnováhu. Díky těmto pozitivním okolnostem se navrací pubescentům nazpět jejich ohrožené sebehodnocení a v návaznosti na toto přichází zájem o sport. (Vágnerová, 2012, s. 148)

1.4 Kognitivní vývoj

V pedagogickém slovníku se uvádí, že se jedná o vývoj poznávacích funkcí v průběhu života člověka, kdy tento vývoj prochází sledem určitých fází. (Průcha a kol., 2003, s. 102)

Existuje velká řada teorií tohoto vývoje. Mezi nejznámější patří teorie švýcarského psychologa J. Piageta, který sleduje odpověď na to, jak se u jedince vyvíjí logické myšlení. Dále hledá, jak rozumí dospívající pojmům v oblasti matematiky, geometrie, fyziky a také v oblasti morálky. Piaget předpokládá, že zdrojem myšlení je činnost dítěte v závislosti na okolí. Předpokládá dvojí způsob: asimilaci a akomodaci. V prvním případě dítě působí na okolní předměty tak, že si je přetváří podle své představy. V druhém případě se jedná o zpětné působení prostředí na dítě, které se pod jeho vlivem mění.

Hlavní etapy kognitivního vývoje dělí Piaget takto (Šimíčková – Čížková a kol., 2010, s. 27):

- I. Etapa senzomotorické inteligence – zahrnuje období od narození do 1,5 až 2 let.
- II. Etapa symbolického a předpojmového myšlení – asi do 4 let.
- III. Etapa názorného myšlení – od 4 do 7 let.
- IV. Etapa konkrétních operací – asi do 11 až 12 let.
- V. Etapa formálních operací – po 11 letech v průběhu dospívání.

V oblasti kognitivního vývoje hraje velkou roli v období dospívání interakce zrání a učení. Teprve jedinec z neurofyziologického hlediska dostatečně zralý a systematicky vzdělávaný, může dále rozvíjet své poznávací schopnosti. Právě tato kombinace vývojově podmíněných změn vytváří předpoklad pro rozvoj dalších schopností a dovedností a také pro jejich propojení. (Vágnerová, 2012, s. 379)

Pro pubescenta je charakteristické dosahování vyššího stupně logického myšlení. To se projevuje ve schopnosti logicky třídít, srovnávat a řadit různé konkrétní věci, ale i ve schopnosti velkého počtu myšlenkových operací. (Šimíčková – Čížková a kol. 2010, s. 28) Úroveň myšlení ovlivňuje u dospívajícího snaha po sebezdokonalování. Proto se často můžeme setkat se skutečností, že pubescent může dosahovat takových znalostí, kterými předčí i některé vědomosti dospělých.

Lze tedy tvrdit, že dospívající se svými schopnostmi přinejmenším blíží maximálnímu výkonu. „*Vývoj inteligence nedosahuje jen kvantitativního vrcholu pouhým narůstáním počtu řešených problémů, ale mění se radikálně celý způsob myšlení – kvalita myšlenkových operací.*“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 149)

Novým jevem je také myšlení o myšlení. Podle Piageta se tento fakt opírá o nový operační systém, který je součástí logického myšlení. Mluvíme o tzv. systému „*formálních operací*“, což znamená myslet nezávisle na obsahu. Myšlení je tak dán daleko větší prostor, kdy se konkrétní operace berou znovu za objekt dalších operací. Vyvozují se tedy soudy o soudech. „*Pubescent může v tomto zážitku zakusit závrať filozofa nad nekonečnými možnostmi abstrakce.*“ (Říčan, 2004, s. 255)

Langmeier a Krejčířová uvádějí hlavní pokroky v myšlení a prezentují je v několika bodech. Tyto body jsou rekapitulací již výše zmíněných faktů:

- Dospívající je schopen pracovat s pojmy, které jsou obecnější, abstraktnější a jsou více vzdáleny od bezprostřední smyslové zkušenosti. V této vývojové fázi si také dospívající začíná uvědomovat obtížné pojmy, jako je např. spravedlnost, právo, pravda atp.
- Pokud má pubescent řešit nějaký problém, nespokojí se s jedním řešením, které se nabízí jako první, ale zvažuje různá jiná alternativní řešení a systematicky je zkouší a hodnotí.
- Dospívající už je schopen vytvářet si domněnky, které jsou opřeny o reálnou skutečnost.

- Dospívající je schopen aplikovat logické operace nezávisle na obsahu úsudku. A teprve teď je jedinec schopen sledovat formu myšlenkového pochodu a oprostit se od jeho konkrétního obsahu.
- Dospívající již dokáže také myslet o myšlení a je schopen uvažovat nejen o skutečnosti, ale i o svých úsudech.

Vývojové změny se také objevují v oblasti fantazie. Ta propojuje reálné prožívání a skutečnost pubescenta s jeho představami o ideálním světě, kde vidí sám sebe. Tato fantazijní produkce umožňuje jedinci volit originální a pružné postupy při řešení jakýchkoliv situací. Tato bohatá představivost se projevuje častým denním sněním, kde si např. realizují navazování kontaktů s druhým pohlavím. Můžeme se tedy setkat s tzv. naivním romantismem. (Šimíčková – Čížková a kol., 2010, s. 121)

Díky novému způsobu myšlení a vnímání se mění našemu pubescentovi postoje k celému světu a zejména k lidem. Nástupem již už zmiňovaných formálních operací se mu umožňuje nový způsob morálního hodnocení, kdy se objevují častější a ohleduplnější mravní soudy k druhým. „*Nové zaměření pozornosti na své cítění, myšlení a jednání je důležitým znakem dospívání vůbec.*“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 152)

1.5 Emoční vývoj

City patří neodmyslitelně k lidské bytosti. Neexistují jako samostatné stavy, nýbrž jsou doprovodem vnímání a pocitů vlastního těla. Za běžných okolností jsou přítomny při veškerém duševní dění. Jde tedy o abstrakce a zvláštní formu odrazu reality. (Kolektiv autorů, 1966, s. 59)

Pedagogický slovník uvádí, že cit je psychický stav pramenící ze subjektivního prožívání vztahu k něčemu či někomu a obvykle je doprovázen různými tělesnými projevy. (Průcha a kol., 2003, s. 57)

Dospívání je propojeno s hormonální proměnou, která stimuluje změny v oblasti citového prožívání. Říčan doslova toto období nazývá „*vulkanismem*“, kdy „*každá tendence má vyšší teploturu než v dětství i v následujících obdobích. Můžeme mluvit o hormonální bouři, která rozvíří poměrně klidnou citovou hladinu předchozího stádia*“. (Říčan, 2004, s. 177)

Vývoj v oblasti citového prožívání se projevuje kolísavostí emočního ladění a znatelnou labilitou. Chování pubescenta je výbušné, reaguje přecitlivěle i na nepatrný podnět a objevuje se intenzivní reakce vzteku, smíchu a smutku. Nicméně růstem tělesné energie se navyšuje pocit výkonnosti a zdatnosti. Ke konci puberty se tak můžeme setkat s více pozitivním laděním. (Šimíčková – Čížková a kol. 2010, s. 115) Dospívající sám nerozumí tomu, co se děje a často je překvapen sám sebou. To ho uvádí do rozpaků, protože si není schopen vysvětlit příčinu. Jeho reakce na tyto skutečnosti se projevují dalším zhoršením nálady, rozmrzelostí, neklidem. Rodiče mají často pocit, že jsou jejich děti rozmazlené, nedovedou se chovat a své okolí obtěžují svými rozmary. U dítěte se nové a protikladné city mohou projevit až výbuchem destruktivního chování (výtržnosti, násilnosti atd.). Souhlasím s Říčanem v tom, že rodiče ani jiní vychovatelé nemohou takové chování trpět a přecházet nevšímavostí. Nicméně východiskem může být náš úhel pohledu na věc. Lépe takové projevy zvládneme, jestliže jim rozumíme ne jako zkaženosti, které se musíme bát, ale jako nezvladatelnému výbuchu. Někdy to můžeme být totiž my samotní, kdo takový výbuch vyprovokuje. (Říčan, 2004, s. 178)

Pubescenti svým pocitům a prožitkům věnují větší pozornost než dříve. Tuto pozornost upoutávají ke zkoumání vlastního nitra. Vágnerová pro tento fakt užívá slovní spojení „*emoční egocentrismus*“. Dospívající je přesvědčen, že nikdo nemůže mít stejné myšlenky a pocity jako on a věří, že jeho prožitky jsou jedinečné. Zároveň bývá uzavřenější a typická je nechuť projevovat svoje city navenek. To se také odráží v citech vůči rodičům. Emoční vázanost k nim se výrazně uvolňuje. Toto citové odpoutávání se od rodičů v tomto období vyvolává vyšší potřeby a touhu sblížit se citově s někým jiným. Často dochází k prvnímu zamilování. (Šimíčková – Čížková a kol., 2004, s. 118 – 122)

S tím také souvisí schopnost přijmout sám sebe, přijmout svou tvář. Když se dospívající zamiluje, začne mu na vzhledu záležet o to víc. Obdiv k sobě a obdiv k blízkému člověku je cit, který nám lidem nějak nesedí, připadá nám nevhodný a trapný. Stydíme se ho projevit. „*A jsme u toho: záleží na tom, jak si sám sebe cením, vážím, jaké sebevědomí jsem získal v předcházejícím období – a také mnohem dříve. Dítě má být jako kojeneček a na počátku batolivého období považováno za nejkrásnější na světě, má získat neotřesitelnou jistotu, že je rodiče cení, že se mu obdivují. Tato jistota, o které se nikdy nemluví a o které se ani neví (tak je samozřejmá), je základní výbavou pro složitou a klikatou cestu pubescencí.*“ (Říčan, 2004, s. 179 – 180)

1.6 Socializace

Pedagogický slovník uvádí, že se jedná o celoživotní proces, ve kterém si jedinec osvojuje lidské formy chování a jednání, hodnoty, kulturu, poznatky, jazyk a začleňuje se tak do společnosti. V případě dítěte se socializace obvykle dělí do tří etap. V první etapě se dítě identifikuje s matkou a nachází tak stabilitu ve vztazích k druhým lidem. V druhé etapě se snaží a touží po osamostatnění a chce najít své místo ve společnosti. Ve třetí etapě se dítě již začleňuje do širších sociálních skupin, čímž jeho sociální role už není zaměřena pouze na rodinu. (Průcha a kol., 2003, s. 216)

Vágnerová označuje dospívání jako dobu druhého sociálního narození, které je spojeno se samostatným vstupem do společnosti. Pubescence je dalším krokem k samostatnosti. To také signalizují důležité sociální mezníky. Je to volba povolání, ukončení povinné školní docházky a v 15 letech získání občanského průkazu.

V období mladší adolescence se našemu dospívajícímu mění obecně vztahy k lidem a to jak k dospělým, tak i k vrstevníkům. Experimentuje s různými rolemi a vztahy. Typickým znakem dospívání je odmítání autorit, ať už jsou to rodiče, učitelé i další dospělí, zejména vyššího věku. Tato vzpoura je nicméně přirozená a má svůj vývojový smysl.

Vágnerová také zmiňuje sociální skupiny a instituce, které jsou klíčové a rozhodující pro osobnostní rozvoj dospívajícího. Tyto determinanty byly důležité i v mladším školním věku, ale nyní mají jiný subjektivní význam a mění se i jejich vliv.

- **Rodina** je stále zdrojem opory a i přes touhu dítěte po emancipaci je stále nejdůležitějším sociálním zázemím.
- **Škola** je spíše významná z hlediska nastávajícího sociálního zařazení, a zároveň zařízením pro volbu budoucí profesní dráhy.
- **Volnočasové instituce** ovlivňují rozvoj jejich schopností a dovedností. Někdy také mohou nahrazovat nesprávný vliv rodiny.
- **Vrstevnická skupina** má na dospívající stále větší vliv než rodina. Mladiství se s ní identifikují a přejímají skupinové vzory i hodnoty kolektivu. Vytvářejí se zde nové vztahy přátelství a prvních lásek, ale i hierarchizované vztahy organizované party, která má vůdce a podřízené. (Vágnerová, 2012, s. 395 – 397)

Vývojový proces neustálého osamostatňování a rozšiřování sociálních vztahů je základním pochodem, jež začíná od útlého dětství a pokračuje i v dospělosti. Období dospívání je

nicméně v tomto směru klíčové a rozhodující pro správné převzetí pozdějších rolí manželských i rodičovských, které jsou pro život člověka jedny z nejzákladnějších. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 152)

2 VOLNÝ ČAS A ZÁJMY

Motto:

*„Volný čas je nejpříjemnější prožitá svoboda;
má její omamnou vůni a prostor k rozletu,
ale i nutnost volby a z ní plynoucí odpovědnost.“*

(Spousta, 1994, s. 7)

V lidském životě je čas základní dimenzí, kde se prolínají osobní, pracovní, společenské a jiné události. Čas tedy prostupuje celým našim životem. V tomto časovém horizontu se člověk setkává s příznivými i negativními vlivy a také s podmínkami, které jeho prožívání někdy podporují a jindy zase brzdí. Toto časové vymezení v člověku převážně vyvolává pocit, že je třeba ho co nejlépe zhodnotit, a proto musí jednat aktivně. Dokonce mnozí lidé podřizují času své konání a žijí pod neustálým časovým tlakem. Namísto, aby ovládali svůj čas, čas ovládá je. Přesto však můžeme říci, že i v tomto časovém presu najde člověk úseky, se kterými může svobodně nakládat na základě svých zájmů. Ano, tento časově vymezený prostor nazýváme „volný čas“. Tento čas je nesmírně cenný a měl by být spjat s něčím příjemným a pozitivním.

2.1 Volný čas

Volný čas je doba, kdy si můžeme svobodně rozhodovat o způsobu seberealizace prostřednictvím rozmanitých činností, jimiž naplňujeme své potřeby a rozvíjíme své zájmy. (Němec in Průcha, 2009, s. 379)

Do oblasti volného času se nejčastěji zahrnuje odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti, zájmové vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost a časové ztráty s těmito činnostmi související. Tyto všechny a další dobrovolně vybrané aktivity děláme rádi a přináší nám pocit uspokojení a uvolnění. (Pávková, 2002, s. 13)

2.1.1 Vymezení a definice volného času

Při vyslovení slov „*volný čas*“ se každému z nás může vybavit nespočetně mnoho činností, které nás v životě provází. Typické pro tyto aktivity je to, že je děláme rádi, baví nás, uspokojují, přinášejí nám radost a uvolnění, prostě je dělat chceme. Den má ale 24 hodin. To znamená, že na druhé straně stojí činnosti zahrnované do sféry povinností, které vykonat musíme, ať už chceme, či nikoliv. Je však jasné, že mezi těmito dvěma oblastmi nevede přesná hranice. Co je pro někoho povinnost, může být pro druhého věc příjemná a zábavná. (Pávková, 2002, s. 9) Zde narážíme na to, že „*volný čas*“ je těžko uchopitelná a různorodá záležitost.

Pedagogický slovník uvádí, že je to čas, se kterým můžeme nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Slovník dále uvádí, že se jedná o dobu, která zůstane jedinci z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost a péči o vlastní fyzické potřeby. (Průcha a kol., 2003, s. 274)

V literatuře se můžeme setkat s mnoha výklady a definicemi termínu volný čas, který vychází z výše uvedeného textu, nicméně se liší svými formulacemi. Zde uvádím několik ukázek vymezení pojmu volný čas (Hájek a kol., 2008, s. 66):

- časový prostor, který člověku umožňuje svobodnou volbu,
- volný čas v negativním pojetí – čas zbývající po splnění rozmanitých povinností,
- volný čas v pozitivním pojetí – čas nezávislého a svobodného rozhodování pro činnosti,
- opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil.

Slovenská pedagožka volného času Kratochvílová definuje volný čas jako „*čas na oddych, rekreáciu, regeneráciu fyzických a psychických síl, na uvolnenie po práci, štúdiu, na spoločenské stretnutia (s kamarátmi, priateľmi, blízkými ľuďmi), na poznávanie sveta, života, na seberealizáciu v aktivitách, činnosti podľa vlastných potrieb a záujmov, predstáv, túžob a aspirácií a hodnôt*“. (Kratochvílová, 2004, s. 79)

2.1.2 Funkce volného času

Každý jedinec je individuum a každý očekává od svého volného času něco jiného. To vše se projevuje v pestrém výčtu možností, k čemu volný čas využít a jaký má pro nás i pro celou společnost význam. Proto se také všechny funkce nám známé posuzují ve dvou rovinách. První jsou společenské funkce a druhou rovinou jsou funkce volného času vztahující se k jedinci.

Členění funkcí volného času jsou různá. Závisí na tom, zda je v centru zájmu spíše vztah společnosti a volného času, nebo vztah volného času a životního způsobu, či volný čas jako prostor člověka pro svobodnou volbu činností. (Knotová, 2011, s. 32)

I přes tradiční vymezení funkcí volného času může být inspirativní pro současnou dobu členění známého autora Opaschowského (1977). Potřeby, které volný čas naplňují, tento autor shrnuje do sedmi hlavních funkcí, kde se domnívá, že uvedené funkce tvoří vzájemně propojený celek. (Knotová 2011, s. 33) Jsou to:

1. **rekreační** – odpočinek, čas k zotavení, relaxaci,
2. **kompensační** – rozptýlení a zábava, vyrovnaní toho, co se vše v životě nedostává nebo co se nedaří,
3. **enkulturační a edukační** – kulturní aktivity, příležitost k celoživotnímu učení a vzdělání,
4. **kontemplační** – duchovní rozměr činností, hledání smyslu života,
5. **komunikační** – podpora sociálních kontaktů,
6. **participační** – občanské a spolkové aktivity,
7. **konzumní** – spotřeba materiálních statků.

Reprezentativní názory na funkce volného času také uvádí Dumazeider (1962). Ten dospěl ke třem vzájemně se prolínajícím funkcím, které se střídavě objevují ve všech činnostech všech lidí (Knotová, 2011, s. 33):

- a) **odpočinek** – volný čas má sloužit k zotavení, reprodukci pracovní síly, osvobozuje od únavy, odstraňuje fyzické nebo psychické napětí,
- b) **rozptýlení** – volný čas nabízí zábavu, kompenzaci nebo únik od monotónní práce, nebo únik do fiktivních činností v imaginárním světě,
- c) **rozvoj** – volný čas podporuje rozvoj osobnosti mj. prostřednictvím činností v kreativních, kulturních a společenských sdruženích.

Slovenská autorka Kratochvílová (2004, s. 85) uvádí propracované členění funkcí, kde je hlavním kritériem výchovný význam činností. Celkem uvádí pět základních funkcí: **zdravotněhygienická** (kompenzace odpočinek), **seberealizační** (rozvíjení zájmů), **formativně výchovná** (pedagogický potenciál volného času jako prostoru pro formování osobnosti člověka), **socializační** (navazování sociálních kontaktů) a **preventivní** (trávení volného času přínosnými aktivitami).

V každém případě všechna členění považujeme za teoretická, protože při skutečném naplňování volného času, při konkrétních činnostech ve volném čase, se jednotlivé funkce v různé míře vzájemně doplňují nebo nahrazují. (Knotová, 2011, s. 34)

2.1.3 Činitelé ovlivňující způsob trávení volného času

Z pohledu celostního pojetí je u volného času respektována jeho složitost. Příčinami této skutečnosti jsou vlivy prostředí společně s potřebami a motivy jedince. Je mnoho jevů, které se podílejí na každodenním chování lidí. To se pak následně odráží i na množství a kvalitě trávení volného času. Ve výsledku vše závisí na celé řadě vnitřních (endogenních) i vnějších (exogenních) faktorů. S tímto základním dělením se můžeme také setkat i v jiných vědách týkajících se člověka. Vnitřní činitelé vycházejí z charakteristik naší osobnosti, vnější zahrnují jevy, které spíše existují nezávisle na nás.

Mezi **vnitřní činitele** zejména řadíme:

- demografické charakteristiky (věk a pohlaví),
- zdravotní stav a fyzické možnosti,
- psychické charakteristiky.

Vnější činitelé determinující volný čas úzce souvisí s prostředím, v němž žijeme. Patří k nim především:

- rodina,
- vrstevnická skupina,
- místo bydliště,
- celospolečenské podmínky,
- masmédiá. (Vyhnálková, 2014, s. 11)

Způsob trávení volného času je také jedním z důležitých ukazatelů životního stylu. Ten se právě vytváří na základě interakce člověka s okolím v průběhu celého života, kde se právě střetávají a kombinují již výše zmíněné faktory.

2.2 Volný čas dětí a mládeže a jeho výchovné ovlivňování

Volný čas dětí a mládeže je odlišný od volného času dospělých a má svá specifika. Liší se svým rozsahem (více volného času), obsahem (pestřejší aktivity), mírou samostatnosti a závislosti. Podle Úmluvy o právech dítěte je také žádoucí z výchovných důvodů jeho pedagogické ovlivňování. Z nedostatku zkušeností se často děti nedovedou orientovat ve všech oblastech zájmových činností. Pro mládež je také velmi rozhodující možnost dobrovolné účasti na nabízených volnočasových aktivitách a rovněž jejich pestrost a přitažlivost. To vše je právě závislé na již výše zmíněném pedagogickém ovlivňování. Vedení by proto mělo být citlivé a nenásilné. (Hájek a kol., 2008, s. 65 – 66)

Společnost by měla mít zájem na tom, jak děti a mládež tráví svůj volný čas. Míra ovlivňování volného času závisí na více skutečnostech. Na věku dětí, jejich mentální i sociální vyspělosti i na charakteru rodinné výchovy. Často můžeme slyšet názor, že výchovu dětí ve volném čase ve všech směrech zabezpečí rodina. Toto tvrzení však můžeme považovat za částečně mylné. Rodiče mnohdy nemají dostatek času, chybí jim potřebné materiální vybavení a v neposlední řadě odborná kvalifikace. Proto je na místě využít široké škály volnočasových aktivit, které nabízejí různá zařízení s profesionálním vedením. Jejich prioritou je navazování neformálních a účinných forem spolupráce s rodinou dítěte. Pro formování jedince je tedy žádoucí, aby se tyto činitele navzájem podporovali a doplňovali. (Pávková, 2002, s. 13 – 33)

Výchova podle Pedagogické encyklopedie patří mezi klíčové pedagogické pojmy. Obecně můžeme tento termín spojovat se záměrným působením, zpravidla na dítě nebo na adolescenta, ve snaze ovlivnit osobnostní vývoj v pozitivním slova smyslu. Z moderního hlediska je tedy výchova především procesem „*záměrného a cílevědomého působení na vychovávaného, a to zejména cestou vytváření a ovlivňování podmínek pro rozvoj dětí a mladých lidí, pro jejich vlastní bytí se sebou samými, s druhými lidmi se společenstvím, s přírodou*“. (Pelikán in Průcha, 2009, s. 19)

V předchozích kapitolách jsme již naznačili, že volný čas úzce souvisí s výchovou. Jaký je tedy vlastně vztah mezi výchovou a volným časem? Pávková uvádí, že souvislost mezi těmito dvěma pojmy můžeme vyjádřit třemi způsoby (Hájek a kol., 2008, s. 67; Vyhnálková, 2014, s. 32):

1. **Výchova pro volný čas (k volnému času)** – dobře a kvalitně trávený volný čas je cílem výchovy. Pro dosažení tohoto cíle je nutno se zaměřovat na utváření, rozvíjení a kultivování schopností i dovedností již v útlém věku. Právě v této etapě lidského života se kladou základy pro hodnotné využívání volného času v dospělosti.
2. **Výchova ve volném čase** – zde můžeme na volný čas nahlížet jako na prostor, ve kterém můžeme a máme na děti a mládež výchovně působit. Pokud je volný čas vyplněn kvalitními aktivitami, jedinec se rozvíjí a formuje pozitivně. Jestliže však ponecháme volný čas bez výchovného působení, může vzniknout prostor pro nežádoucí chování mládeže a s tím spojené sociální patologické jevy.
3. **Výchova volným časem (prostřednictvím volného času)** – volný čas je zde prostředkem, díky kterému se výchova uskutečňuje. Příslušné instituce, volnočasové aktivity, použité metody a formy se zde stávají nástrojem výchovného působení.

Kromě termínu „*výchova ve volném čase*“ se také v literatuře používá pojem „*výchova mimo vyučování*“. Tyto termíny jsou si blízké, nejsou však totožné. Výchova mimo vyučování charakterizuje Hájek a kol. (2008, s. 67) čtyřmi znaky:

1. probíhá mimo povinné vyučování,
2. uskutečňuje se převážně ve volném čase,
3. probíhá mimo bezprostřední vliv rodiny,
4. je institucionálně zajištěna.

Výchova mimo vyučování a ve volném čase by měla podle Špičáka (1990, s. 20 – 21) například plnit následující úkoly:

- **kompenzovat** jednostrannou fyzickou a psychickou zátěž, která vzniká při školním vyučování a napomáhá k **reprodukcí sil** žáků,
- **rozvíjet žádoucí zájmy a schopnosti** dětí a mládeže,
- zprostředkovat **získávání praktických zkušeností** a vytvářet příležitosti k jejich využití v reálném životě,
- uspokojovat touhu vychovávaných po **citové odezvě, sebeuplatnění a uznání**,

- rozvíjet a prohlubovat **hodnotné mezilidské vztahy**,
- u vychovávaných formovat **mravní vlastnosti, vůli a charakter**,
- vést mladou generaci k aktivní angažovanosti na rozvoji společnosti prostřednictvím **společensky prospěšné činnosti**.

Pedagogické ovlivňování volného času je tedy významnou oblastí výchovného působení. Dává jedinci příležitost k racionálnímu využívání volného času, formuje hodnotné zájmy, uspokojuje a kultivuje významné lidské potřeby, rozvíjí specifické schopnosti a upevňuje žádoucí morální vlastnosti. „*Tato oblast výchovy tedy plní funkci výchovnou, vzdělávací, zdravotní i sociální.*“ (Pávková a kol., 2002, s. 37)

2.3 Prostředí výchovného zhodnocování volného času

Prostředí bezpochyby patří k činitelům, které se podílí na formování lidské bytosti. Prostředí působí funkcionálně, tedy nezáměrně. V případě takzvaných přirozených prostředí (rodina, vrstevnická skupina a lokální prostředí) právě nezáměrné působení může mít silnější vliv na trávení volného času dětí a mládeže. Klíčovou a bezpochyby prvořadou roli v trávení volného času dítěte sehrává jeho **rodina**. „*Základní determinantou kvality rodinného postavení z hlediska výchovy dětí je způsob života rodiny. V něm se odráží vztah rodičů k nejrozmanitějším životním skutečnostem, jevům a činnostem, především vztah k práci, k majetku, k lidem i ke svému volnému času.*“ (Střelec in Spousta, 1994, s. 108) Právě tyto postoje rodičů následně ovlivňují hodnotovou orientaci dítěte a jeho budoucí životní styl. S tím je samozřejmě spojen výběr aktivit a činností, kterými mládež naplní svůj volný čas.

To, jak rodina, potažmo dítě, tráví svůj volný čas, závisí na různých faktorech. V literatuře se nejčastěji setkáváme se třemi skupinami činitelů. Jsou to (Střelec in Spousta, 1994, s. 110 - 111):

1. **materiální (ekonomické) faktory rodinného prostředí** – materiální vybavení a finanční prostředky, zaměstnanost rodičů,
2. **psychologické podmínky rodinného prostředí** – vnitřní stabilita rodiny, jako základ emocionální atmosféry, přirozená struktura a její výchovné aspekty,
3. **kulturní stránka rodinného prostředí** – hodnotová orientace, vzdělání rodičů, připravenost rodiny na výchovu dětí.

Volný čas, který rodina může trávit společně, je vzácný a měli bychom si ho proto vážit. Společné vycházky, výlety, dovolené, návštěvy přátel, různé formy tělovýchovné a sportovní činnosti, estetickovýchovné činnosti, jako například společná návštěva divadla, výstavy, nebo jen posezení v rodinném kruhu, jsou nejtypičtějším příležitostmi, jak si být nablízku a kdy se rodič může uplatnit jako vychovatel. (Spousta, 1994, s. 110 – 114)

Dalším přirozeným prostředím, které působí zejména na pubescenta, je **vrstevnická skupina**. Pedagogický slovník uvádí, že se jedná o „*skupinu dětí nebo mladých lidí přibližně stejného věku a často i s přibližně stejným sociálním statusem. Vrstevnická skupina má významnou úlohu při socializaci jedince*“. (Průcha a kol., 2003, s. 274) Tyto skupiny jsou často nositeli určité subkultury (sportovní fanoušci, počítačová fanoušci, sprejeři, skejt'áci, fanoušci hudebních skupin, sekty aj.). Příslušnost k některé z těchto subkultur může bezesporu ovlivnit a určovat náplň volného času mladistvého. A to jak pozitivně, tak i negativně. (Pávková, 2002, s. 34)

Mezi přirozená prostředí, která taktéž působí nezáměrně na dospívajícího ve volném čase, řadíme **lokální prostředí**. Tím se rozumí místo, kde člověk žije. V souvislosti s volným časem dělíme lokální prostředí na dva hlavní typy. Je to město a vesnice. Ve městě můžeme očekávat bohatší nabídku volnočasových aktivit. Děti zde mají větší výběr zájmových kroužků, organizací a také zde mají pestřejší nabídku kulturních akcí. Město ale s sebou také nese větší anonymitu a zároveň menší bezpečnost. To vše přináší pro děti a mládež menší prostor pro jejich svobodné rozhodování a následné trávení volného času.

Na venkově bychom mohli očekávat mnohem menší množství nabídky, jak trávit volný čas. Nemusí to však být vždy pravidlem. Velmi důležitý je zde postoj obce. Přínosem mohou být různá sdružení (Sokol, Orel, Skauti), ale i škola, která svým žákům nabízí různé kroužky a zájmové aktivity. Výhodou vesnice je také větší množství kontaktu dítěte s přírodou, tradicemi a lidovými zvyky. (Vyhnálková in Kantorová, 2010, s. 175)

Od určitého věku dítěte už není rodina schopna zabezpečit jeho komplexní rozvoj svými vlastními silami. Proto přicházejí na řadu různá **institucionální prostředí**, která doplňují již výše zmíněná přirozená společenská prostředí. Tato prostředí se od sebe odlišují. Roli v tom hraje množství nabízených činností a také to, do jaké míry (primárně, sekundárně) se podílejí na zhodnocování volného času jedince. Organizace můžeme dělit nejméně do čtyř skupin (Vyhnálková, 2014, s. 50):

1. výchovné a vzdělávací instituce zapsané v rejstříku škol a školských zařízení (podrobněji jsou tyto instituce popsány v kapitole 2.5.4);
2. nestátní neziskové organizace, zvláště spolky dětí a mládeže;

3. zařízení sociálních služeb, zdravotnická zařízení a jiná zařízení mimo resort školství;
4. volnočasové organizace působící na komerčním principu.

2.4 Osobnost pedagoga volného času

„Osobnost je vždycky organickým článkem lidství.“

J. Čapek

Pedagog volného času, stejně jako učitel, vychovatel, speciální pedagog, psycholog, asistent pedagoga a trenér, patří mezi pedagogické profese. Pedagogem pak rozumíme každého, kdo působí přímo na vychovávaného a kdo se tedy profesionálně podílí na výchově dětí, mládeže i dospělých. Vyvstává zde tedy *„potřeba vysoce odborně a lidsky kultivovaného pedagoga volného času se vši naléhavostí. Jedině on je s to převzít plnou odpovědnost za smysluplně trávený volný čas (především) nedospělých jedinců. Vybrat a zprostředkovat adekvátní zájmové a kreativní aktivity, dovednosti seberealizace, sebeobsluhy a sebevýchovy a kultivovat, vést a řídit činnosti ve volném čase může efektivně jen tento odborník“*. (Spousta, 1994, s. 129)

Pedagog volného času je pracovníkem, který působí v prostoru volného času. Tedy v zařízeních jako jsou střediska volného času, různá sdružení, hnutí, organizace a instituce zájmového vzdělání. Další pole působnosti pak pedagog volného času nachází v oblasti sociálních služeb, v kultuře, ve sdělovacích prostředcích, ve sportu, v cestovním ruchu, turistice a zábavě. (Vyhnálková in Kantorová, 2010, s. 178)

Schopnost empatie, komunikativnost, schopnosti didaktické, diagnostické, organizační a řídicí, verbální a neverbální dovednosti sdělování, umění naslouchat, odolnost, stabilita, nekonfliktnost, motivační schopnosti, pozitivní vztah k dětem, dospívajícím, dospělým a seniorům, radost ze vzájemného kontaktu, pomoc bližnímu, ale také touha po sebevzdělávání a seberealizaci jsou znaky osobnosti, které se utvářejí dlouhodobě. Mají svůj vrozený základ a jsou ovlivňovány celou řadou činitelů. Všechny tyto znaky osobnosti jsou podmínkou úspěšného vykonávání pedagogického povolání. Nicméně je možné uvést vlastnosti, které jsou obzvláště žádoucí pro pedagogy, kteří pracují s lidmi ve volném čase. Jsou to (Hájek a kol., 2008, s. 134):

- schopnost přizpůsobovat se proměnlivým podmínkám a řešit nečekané situace;

- aktivita, průbojnost, iniciativa, schopnost prosazovat své názory a požadavky;
- fantazie, tvořivost, nápaditost;
- hravost, radost ze hry;
- smysl pro humor;
- dobrý zdravotní stav, fyzická zdatnost;
- příjemný vzhled a přiměřená úprava zevnějšku;
- pochopení pro věkové zvláštnosti i při práci s věkově heterogenními skupinami;
- zvládání dovedností a technik účinného jednání.

Pedagog volného času se podílí stejně jako jiný pedagog na utváření osobnosti vychovávaných. Proto se zde očekává vzájemná podpora, informovanost a respekt.

2.5 Zájmová činnost

Zájmová činnost je nedělitelnou součástí výchovy. Plní tedy funkci výchovnou i vzdělávací. Cílem je rozvíjení celé osobnosti s její následnou seberealizací. Jedinci i celé společnosti přináší zájmová činnost významné hodnoty výchovné a vzdělávací, zdravotní, kulturní, společenskopolitické, případně i ekonomické. *„Činnost prováděná se zájmem přináší uspokojení základních lidských potřeb.“* (Hájek a kol. 2008, s. 165)

U nás i v jiných vyspělých zemích se odborníci a zkušení metodici v poslední době shodují na tom, že zájmy dětí a mládeže jsou nedostatečně rozvinuté. Uvádějí: *„kde jsou chudé zájmové činnosti, nemohou být bohaté zájmy.“* (Spousta, 1994, s. 121)

2.5.1 Zájmy

Mnohá literatura koresponduje s tvrzením pedagogické encyklopedie, kde se zájmy rozvíjí na základě existujících potřeb, umožňují jejich uspokojení a tím zároveň ovlivňují jejich charakter a vznik dalších potřeb. (Šerák in Průcha, 2009, s. 503)

Pojem „zájem“ vyjadřuje relativně stálé zaměření určitým směrem. Jsou různé motivy, které vedou osobnost k různým činnostem. Zájmy patří mezi aktivačně motivační vlastnosti osobnosti.

Výběr a vztah člověka k určitým předmětům a jevům, ve snaze blíže je poznat, je spojen s příjemným citovým prožíváním, které přináší uspokojení a radost. (Vyhnálková in Kantorová, 2010, s. 171)

Zájmy se výrazně liší svým zaměřením, trvalostí, hloubkou, šířkou, intenzitou a hodnotou. Dalším znakem zájmu je individuálnost. Ta může mnohé vypovídat o osobnosti, jejím životním stylu a životní dráze.

Zájmy se v průběhu lidského života probouzejí, utvářejí, formují a stabilizují. Z pedagogického hlediska je tedy podstatné, že se dají rozvíjet, formovat a kultivovat.

Zájmy můžeme dělit podle:

- **úrovně činnosti** (aktivní – receptivní),
- **intenzity zájmu** (hluboké – povrchní),
- **časového trvání** (krátkodobé: dočasné, přechodné – trvalé),
- **stupně koncentrace** (povrchní – hluboké). (Hájek a kol., 2008, s. 166 – 167)

2.5.2 Vymezení a definice zájmové činnosti

„Zájmová činnost vhodně podněcuje, podporuje a rozvíjí samostatnost, tvořivost, zdravou společenskou aktivitu. Tím vede děti i ostatní účastníky k přiměřené účasti (participaci) i na politickém, kulturním a hospodářském životě společnosti. Vytváření kladných vztahů k různým činnostem a celoživotnímu vzdělávání přispívá k uvědomělejším úvahám o volbě profese i k profesní flexibilitě a tím i širšímu uplatnění v budoucím životě. Kromě toho účast dětí na společensky hodnotné a pedagogicky vedené zájmové činnosti od prvních let školní docházky vytváří návyk zabývat se i ve starším školním věku a v dospělosti společensky užitečnou činností – účelně využívat svůj volný čas.“ (Hájek a kol., 2008, s. 164)

Podle pedagogického slovníku je zájmová činnost zaměřená na pěstování a rozvíjení specifických sklonů, zájmů, koníčků a individuálních potřeb. (Průcha a kol., 2003, s. 306)

2.5.3 Kategorizace zájmových činností

Zájmové činnosti Pávková a kol. (2002, s. 93 – 97) dělí podle obsahu do následujících pěti kategorií:

1. **společenskovední** – vedou k poznání aktuálního společenského dění, pěstují vztah k vlasti, k mateřskému jazyku, k demokratickým a humanistickým tradicím našeho národa;
2. **pracovně technické** – napomáhají k systematickému zdokonalování manuálních dovedností, rozvíjí technické myšlení a představivost, seznamují s nejnovějšími odbornými poznatky, přispívají k profesní orientaci žáků;
3. **přírodovědně ekologické** – vedou k prohlubování vědomostí o přírodě, pěstují vztah jedince k ochraně přírody, rozvíjejí zájem o pěstitelství a chovatelství;
4. **esteticko výchovné** – utvářejí a formují estetické vztahy k přírodě, společnosti a jejím materiálním a kulturním hodnotám;
5. **tělovýchovná, sportovní a turistická** – přispívají k fyzické zdatnosti a psychické odolnosti.

Zájmová činnost nabízí školská zařízení zájmového vzdělávání i další subjekty. Účast na nabídce činností může být pravidelná (kroužky, oddíly, kurzy) a příležitostná (exkurze, besedy, vycházky, expedice, soutěže aj.). Činnosti v těchto zařízeních mohou děti navštěvovat jednotlivě či ve skupinách. Některé aktivity je možné realizovat hromadnou formou.

Organizační formy zájmového vzdělávání můžeme také dělit z hlediska organizovanosti. Je to zájmová činnost organizovaná (pod přímým pedagogickým vedením), spontánní (zařízení nabízí podmínky a prostředí) a neformální (pedagog ovlivňuje nepřímo). (Pávková a kol., 2002, s. 99)

2.5.4 Zájmové vzdělávání

„Zájmové vzdělávání lze v nejobecnějším pojetí definovat jako systém krátkodobých i dlouhodobých organizačních forem, které umožňují edukační, rekreační, poznávací a tvůrčí volnočasové aktivity účastníků, realizované formálním i neformálním způsobem a směřující

k saturaci jejich individuálních zájmů, k rozvoji a kultivaci osobnosti a k celkovému zlepšení kvality jedince.“ (Šerák in Průcha, 2009, s. 503)

Pro zájmové vzdělávání je typické:

- uspokojení individuálních zájmů,
- časová volnost,
- svoboda výběru a dobrovolnost účasti,
- orientace do sféry volného času,
- pestrost obsahu,
- otevřenost přístupu,
- aktivita účastníků. (Šerák in Průcha, 2009, s. 504)

Dnešní společnost má stále nové požadavky a potřeby, týkající se uspokojování svých zájmů. To se také projevuje u mládeže, která je často pod nátlakem moderní doby. Nicméně můžeme říci, že nabídka zájmového vzdělávání (v oblasti kulturní a estetické výchovy, pohybu a sportu, cestování, turistiky, environmentální výchovy, vědecko-technického vzdělávání, jazykového vzdělávání, náboženské a duchovní výchovy aj.) je výrazně otevřená, dynamická a flexibilní. Pro nabídku je také typická mnohotvárnost, pestrost a možnost využití netradičních forem a metod. (Šerák in Průcha, 2009, s. 504)

Významnou roli v zájmovém vzdělávání hrají školské instituce, které jsou součástí vzdělávací soustavy a jsou zapsány do rejstříku škol a školských zařízení.

Podle § 3 vyhlášky č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, školskými zařízeními pro zájmové vzdělávání jsou:

- **středisko volného času**
 - a) domy dětí a mládeže (zaměřují se na činnost ve více oblastech zájmového vzdělávání),
 - b) stanice zájmových činností (jsou zaměřeny na jednu oblast zájmového vzdělávání);
- **školní klub;**
- **školní družina.**

V § 1 téže vyhlášky se dočteme, že *„účastníky zájmového vzdělávání jsou děti, žáci a studenti; účastníky mohou být také pedagogičtí pracovníci, zákonní zástupci nezletilých účastníků, popřípadě další fyzické osoby“.*

Dále se v § 2 uvedené vyhlášky říká, že zájmové vzdělávání se realizuje zejména těmito následujícími formami:

1. „příležitostnou výchovnou, vzdělávací, zájmovou a tematickou rekreační činností (...),
2. pravidelnou výchovnou, vzdělávací a zájmovou činností,
3. táborem a další činností (...),
4. osvětovou činností včetně shromažďování a poskytování informací a vedení k prevenci sociálně patologických jevů,
5. individuální práci, zejména vytvářením podmínek pro rozvoj nadání dětí, žáků a studentů, nebo
6. využitím otevřené nabídky spontánních činností.“ (Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání § 2 [online], 2017, s. 509)

3 TURISTIKA

V dnešní době se tak trochu zapomíná na možnosti využití volného času v přírodním prostředí. Přitom celá historie lidstva je právě spojena se vztahem k tomuto přirozenému životnímu prostředí.

„Putování po stezkách přírodou v nás probouzí radost z vlastní síly a svěžesti – a jak úžasný je při tom pocit dokonalé tělesné zdatnosti! Putování nám dává příležitost k zábavnému pozorování zvířat, ptáků, rostlin a lidí, i k dobrodružnému poznávání nových krajů. Uvědomujeme si přitom, kolik krásy a divů je v přírodě.“ (Zapletal, 2003, s. 17)

3.1 Literatura k danému tématu

V této podkapitole je uvedena literatura, která se zabývá danou tematikou, tj. turistikou. Je inspirativní, užitečná a velkým pomocníkem pro pochopení a praktické využití.

Metodika turistiky je nejstarší publikace, užitá v této kapitole. Je od Jiřího Cajthamla a rok jejího vydání je 1955. Pokud přehlédneme ideovost doby, z které tento titul pochází, můžeme zde najít spoustu užitečných rad a návodů, jak postupovat při práci v organizované turistice.

Kniha, s názvem *Turistika a sporty v přírodě*, se o danou problematiku zajímá v širším pojetí. Zaměřuje se na vztah člověka a přírody, význam tělesné kultury, obsah a dělení turistiky. Vydalo ji Státní pedagogické nakladatelství (SPN) v roce 1986 a jejím autorem je Bohuslav Sýkora a kol.

Československá turistika je název knihy od Mojžíra Krále z roku 1988, která nám přibližuje různé historické milníky turistiky u nás.

Masarykova universita v Brně v roce 1997 vydává Janu Vyškovskému a kol. Učebnici pro pedagogickou fakultu. Jmenuje se *Turistika a sporty v přírodě*. Nalezneme zde souhrn metodických rad a praktických zkušeností pro vedení akcí v přírodě a také vybrané turistické aktivity.

Další kniha, taktéž s názvem *Turistika a sporty v přírodě* od Jana Neumana, byla vydána v roce 2000 nakladatelstvím Portál. Nejen názvem ale i obsahem jsou si tyto publikace podobné.

Vyhledávaný autor v oblasti aktivit v přírodě, je Miloš Zapletal. Jednou z jeho knih jsou

Vycházky a výlety s dětmi vydané v roce 2003. I v kapitole Turistika je čerpáno z jeho rad, jak procházet přírodou s otevřenýma očima.

Praktické informace, které jistě ocení každý vedoucí oddílu, najdeme v brožuře Lubomíra Chládky s názvem *Příprava a vedení pěších, lyžařských a cyklistických výletů a vysokohorských túr* z roku 2008.

Pozoruhodná a cenná publikace z roku 2011, jejíž texty jsou pro nás můstkem do historie turistiky a zároveň pobídkou k další práci v této oblasti, se nazývá *Z historie organizované turistiky*. Autorem je Ing. Jan Havelka, dlouholetý předseda Klubu českých turistů.

Nejnovější údaje k tématu „turistika“ nalezneme v *Učebních textech pro kvalifikační stupeň „Vedoucí turistiky“*, které redakčně zpracovali v roce 2013 Slávek Holenda a Vladimír Mazal.

3.2 Historie turistiky

Jak uvádí prameny, vznik turistiky jako takové, přichází až s nástupem kapitalistického společenského řádu. Např. v roce 1425 vzniká „škola radosti“ na Akademii v Montavě pod patronací rodu Gonzagů, která využívá aktivit a her v plenéru k výchově i vztahu k přírodě.

Cestování a pobyt ve volné přírodě také zmiňuje a doporučuje J. A. Komenský (1592 – 1670). Právě cestování je důležité pro poznávání světa. Dalším, kdo položil základy teorie tělesné výchovy spojené s přírodou, byl J. Lock (1632 – 1704). Výrazně zvýšený zájem o cesty za poznáním přírody začíná počátkem 18. století. Cestování se také stalo součástí vzdělávání šlechticů. Jmenujme např. Francouze J. J. Rousseaua (1712 – 1778), který se svým dílem „Emil – čili o vychování“, dotýká významu pobytu v přírodě pro správný vývoj dítěte. Dále jmenujme Angličany W. Windhama a R. Pococoka, kteří v roce 1774 odstartovali zájem o alpské túry. V roce 1786 je pokořen vrchol Mont Blanc dvěma Francouzi M. G. Paccardem a J. Balmatem.

18. – 19. století je spojeno s romantismem, který podnítil zájem o objevování krás přírody a o poznávání historických památek. Představitelé romantismu v idealizované minulosti a v nerušené přírodě hledali svobodu.

Organizovaná turistika se začala formovat v polovině 19. století a to především v Anglii. V Londýně vzniká v roce 1857 první horolezecký a turistický klub na světě. Obdobné kluby vznikaly i v ostatních zemích Evropy, především v zemích alpských. Dne 19. 11. 1862 byl ve

Vídni založen dodnes existující Rakouský alpský spolek (Oesterreichische Alpenverein), který měl na počátku 627 členů. Z toho 8 bylo ze zemí Koruny české. Jeho členové zlezli řadu obtížných vrcholů a začali uvažovat o zpřístupnění některých z nich i pro další zájemce. Členové turisticko – horolezeckých spolků stavěli horské chaty, značili a upravovali turistické cesty, vydávali časopisy, průvodce a mapy.

V současnosti ve světě existuje řada turistických organizací mezinárodního charakteru. Uvedme např. turistický spolek Aliance Internationale de Tourisme (AIT), založený v roce 1919.

Je také na místě zmínit dětské a mládežnické organizace, v nichž je posláním především výchova mládeže prostřednictvím turistiky a pobytem v přírodě. Zakladatelem skautského hnutí, nyní ve světě velmi rozšířeného, byl britský generál Sir Robert Baden Powel. První skautská organizace vznikla v roce 1908 v Anglii. (Havelka, 2011, s. 8 – 11; Vyškovský a kol., 1997, s. 7. – 8, Neuman a kol., 2000, s. 16 – 20)

3.3 Historie turistiky v českých zemích

Literatura uvádí, že cestování za poznáním a dobrodružstvím se začalo rozvíjet již v 15. století. V roce 1577 se konal výstup trutnovských občanů na Sněžku. Jak výše již zmíněno, také J. A. Komenský začleňoval cestování a pobyt v přírodě do výchovy mládeže.

V roce 1800 přichází období romantismu, který opěvuje krásu přírody a vyzdvihuje historické činy. (Neuman a kol., 2000, s. 21) Již od první poloviny 19. století se můžeme setkávat s vlasteneckými poutěmi po vlastech českých. K romantismu neodmyslitelně patří K. H. Mácha. Právě on podnikal úctyhodné chodecké výkony (pouť krkonošská, pravidelné výlety na Bezděz, pěší túra do Itálie).

Rozvoj skutečné turistiky nastává až v druhé polovině 19. století, ve stabilním prostředí konstituční habsburské monarchie, za vlády císaře Františka Josefa I. Moderní česká společnost začínala cítit potřebu zotavení se v přírodě. Střední třída obyvatelstva si zase potřebovala protáhnout tělo po týdnu zaměstnání. A tak v roce 1862 vzniká Sokol, který spojuje vlastenecké a tělocvičné aktivity. Sokolské výlety se zaměřovaly na procvičování chůze a překonávání přírodních překážek. Tato činnost ovlivňovala rozvoj turistiky. První sokolský výlet byl uspořádán 27. dubna 1862 na Svatojiřskou pouť s výstupem na Říp, za účasti 71 členů v čele s Tyršem a Fügnerem. Nicméně výletní činnost v Sokole byla vždy

považována jen za činnost doplňkovou. Potřeba české turistiky stále více a více vedla k přesvědčení o nutnosti založení samostatného českého turistického spolku. (Havelka, 2011, s. 8) Stalo se tak roku 1888 v Praze, kdy byl založen Klub českých turistů (KČT). Svou roli v tom také sehrála nutnost čelit germanizační politice. Obdobně jako Sokol spojoval KČT cíle turistické s národními. Dne 11. června byl za předsedu zvolen známý vlastenec a organizátor českého národního života Vojta Náprstek.

V roce 1889 také počal vycházet „*Časopis turistů*“ V úvodníku č. 1 bylo uvedeno: „*Chceme se cestováním vzdělávat, chceme cestování po Čechách všemi způsoby podporovati, chceme nejen vyhledávati krásné krajiny a pamětihodná místa, nýbrž je přístupnými a k turistickému požitku způsobitelnými činiti, vynasnažíme se konečně, bychom cestování učinili také co nejpříjemnějším a nejpohodlnějším.*“ (Havelka, 2011, s. 48) Úvodník musel znít jako sen, nicméně klíčová slova zůstávají více než sto let stejná.

K záslužné činnosti klubu, jehož odkazu využíváme dodnes, patřila záchrana chátrajících hradních zřícenin, budování turistických chat, vznik nových rozhleden a vyhlídek, rovněž budování a značení turistických cest, které je považováno za jedno z nejlepších v Evropě. (Havelka, 2011, s. 8)

Po vzniku Československé republiky v roce 1918 se KČT přejmenoval na Klub československých turistů (KČST). Tak se jeho činnost rozšířila i na Slovensko a Podkarpatskou Rus. V roce 1936 měl KČST 110 000 členů, 895 nocleháren a 385 odborů. (Vyškovský, 1997, s. 8)

V roce 1938 byl KČST připraven o pohraniční kraje, které zejména v Českých zemích představovaly hlavní turistické oblasti (Krkonoše, Krušné hory, Šumava a Jeseníky téměř úplně). Mnichovská dohoda přerušila činnost klubu právě při oslavách 50. výročí jeho založení. (Král, 1988, s. 26) V posledním čísle Časopisu turistů z roku 1938, se v novoročním pozdravu dočteme: „*Ztratili jsme mnoho, ale přece ne všechno. Neztratili jsme víru v sebe a víru v budoucnost. Znovu se dáme do práce, které nás čeká tolik, že jen největší úsilí, obětavost, sebezapření a láska ji může zdolati. Ta práce zacelí rány a přinese požehnání. Zůstaňte nám věrni, zůstaňte nám na pomoc!*“ (Havelka, 2011, s. 81)

Klubová historie pak nadále ukazuje jak KČST pomáhal českému obyvatelstvu v tak těžké době okupace a války přežít. Nadále česky vychovávat mládež a nadále zachovávat ideály KČST. Rok 1948 byl posledním rokem demokracie v Československu a zároveň posledním rokem existence původního Klubu českých turistů. (Havelka, 2011, s. 81) Tato organizace prošla mnoha změnami a musela překonat mnoho překážek, než se v roce 1990 dočkala

obnovení, stejně jako jiné organizace, které musely přerušit z politických důvodů svou činnost.

Doufejme, že popularita nejpřirozenějšího lidského pohybu bude přetrvávat i nadále. Nohy nám přece pán Bůh nadělil k chůzi, a právě jenom pěší poutník pozná krajinu a vychutná si tak její skryté krásy.

3.4 Dělení a obsah turistiky

Celá řada klasifikačních znaků určuje různé přístupy k dělení turistiky. Zejména je to turistika organizovaná a neorganizovaná. Organizovaná turistika představuje proces, vedený klasifikovanými cvičiteli. Ta druhá se provádí převážně individuálně, v rodinách, v malých skupinách utvořených podle zájmů, nebo v náhodně složených kolektivech. Další dělení vychází např. z ročního období (letní a zimní turistika). Podle úrovně obsahu, požadavků na tělesnou připravenost a na specifické znalosti a dovednosti, rozeznáváme rekreační turistiku (příležitostnou) a výkonnostní turistiku (pravidelnou). Podle prostředků využívaných k přesunu rozlišujeme turistiku pěší, vysokohorskou, lyžařskou, vodní, cykloturistiku, mototuristiku a další. (Vyškovský, 1997, s. 10 – 13)

Obsah turistiky je ovlivňován cestovním ruchem, kulturními prvky a dalšími hospodářskými sférami. Je tvořen složkou pohybovou, složkou kulturně – poznávací a také odborně technickými znalostmi a dovednostmi.

- **Pohybová složka** zahrnuje speciální tělesná cvičení charakteristická pro přesun v jednotlivých druzích turistiky. Prolíná se také s odborně technickou složkou (např. stavba iglú také vyžaduje fyzickou kondici). Dále sem patří obecně rozvíjející tělesná cvičení, která tvoří náplň pohybových aktivit v přírodě.
- **Kulturně poznávací složka** obsahuje poznávání přírody i tvořivé činnosti člověka. Zahrnuje problematiku ochrany přírody a kulturní dědictví lidské společnosti. Tato složka dává turistickým akcím cíl a smysl. Je jedním z hlavních motivů turistiky. Předmětem kulturně poznávací činnosti je znalost místopisu (geografické informace), příroda navštívené oblasti a lidská společnost.
- **Složka odborně technických znalostí a dovedností** představuje poznatky a dovednosti potřebné pro pobyt a bezpečný pohyb v přírodě (hygiena, první pomoc, zdroje bezpečí, táboření, stanování a bivakování, topografie a orientace, stravování,

vaření a využívání ohně, označení turistických cest, správná výstroj a výzbroj). (Sýkora a kol., 1986, s. 46)

3.5 Formy turistické činnosti

Turistická činnost má svoje formy. Jsou to organizované metodické jednotky, v jejichž rámci se plní cíle konkrétní zvolené turistické činnosti. Rozlišujeme formy vlastní (hlavní), přípravné a doplňkové.

Pro vlastní formy turistické činnosti je charakteristické zastoupení všech složek obsahu v jejich náplni. Členíme je na krátkodobé (vycházky, výlety) a dlouhodobé (putování). Krátkodobé formy lze provádět bez větších nároků na přípravu a vybavení, a to jak u mládeže, tak i u dospělých.

Přípravné formy mají za úkol připravit turisty k úspěšné realizaci turistické činnosti (výcvikové a tréninkové hodiny, besedy, přednášky, semináře, instruktáže a další).

Doplňkové formy doplňují předchozí formy turistické činnosti (orientační běh, turistické srazy, exkurze atd.). (Sýkora a kol., 1986, s. 74 – 76)

Současnou činnost oddílů mládeže a dospělých turistů shrnuje Neuman (2000, s. 50 – 51) do několika okruhů:

- poznávání bydliště a širšího okolí, seznamování s kulturními památkami;
- akce a hry ve městě;
- různé formy táboření;
- pobyt a výpravy do přírody;
- plnění požadavků oblastních odznaků, plamínek, apod.;
- ochrana přírody, poznávání přírody (znalost fauny a flóry, sběr léčivých rostlin);
- turisticko-branné závody;
- základní druhy turistiky;
- sporty v přírodě (sáňkování, lyžování, lakros atd.);
- spolupráce s mysliveckým sdružením;
- práce pro druhé, brigádnická činnost;
- zpěv tábornických písní;
- duchovní, spirituální rozměr turistiky a cestování;
- přechody pohoří, sjezdy řek;

- vytyčování a udržování turistického značení;
- besedy, propagace turistické činnosti, zájezdy i kulturní a společenské večery;
- komerční činnost (půjčovny, opravny, ubytování, průvodcovská činnost atd.).

3.6 Význam turistiky a pobytu v přírodě

Pro současnou společnost, zejména ve velkých městech, je charakteristický nedostatek přímého kontaktu s přírodou. Určitý návrat k přírodě je tedy vhodný nejen z důvodů zdravotních, výchovných, vzdělávacích, ale i estetických. Pobyt v přírodě může mít různorodý obsah. Může zahrnovat široký okruh tělovýchovných aktivit, ale také činnosti netělovýchovné, např. zahrádkářství, chalupaření apod. V tomto širokém pojetí je právě turistika součástí pohybu v přírodě.

Význam výchovný:

- působí na osobnost žáka (tělesný pohyb, poznávací a odborné činnosti vytvářejí předpoklady k mnohostranné tvůrčí aktivitě);
- umožňuje bezprostřední aktivní působení učitele, cvičitele a vedoucího;
- podporuje navazování citových vztahů k přírodě, kultuře, lidem;
- napomáhá k upevnění vztahu mezi členy rodiny;
- jedinec uspokojuje potřeby sociálních vztahů.

Význam vzdělávací:

- rozvoj pohybových schopností a dovedností potřebných pro aktivní zvládnutí jednotlivých druhů turistiky;
- podpora manuální zručnosti;
- rozšiřování kulturního rozhledu;
- ověřování poznatků v praxi při turistické činnosti.

Význam tělovýchovně zdravotní:

- spočívá v aktivním spojení tělesných cvičení s příznivými vlivy přírodního prostředí;
- zlepšuje otužilost a upevňuje zdraví;
- pobytem v přírodě dochází k uvolnění psychického napětí;
- prodlužuje aktivní stáří. (Vyškovský, 1997, s. 9)

„Nestačí jen jít, nestačí jen pohyb, dýchání, pobyt na vzduchu, v sluneční lázni, v proudu vzduchu, ve vůni lesa. Nutno se též dívat, naslouchat, pozorovat, zkoumat. A tu otevírá se nám úžasně široké pole činnosti, při které se sblížíme s přírodou, nalezneme smysl a řád života, naučíme se znáti krásu, milovat dobro, vyznávati pravdu. Příroda je kniha života nevystihlé krásy, kniha nejvzácnější, plná ladu, smíru, hlasatelka pravdy, dárkyně štěstí. Musíme ji však poznat a pochopit.“ (Zapletal, 2003, s. 7)

3.7 Zásady a metody organizované turistiky

Oddíl, který chce soustavně zlepšovat úroveň svých členů, potřebuje plán práce, hlediska a měřítko, která by tento růst kontrolovala a dávala tak turistice konkrétní cíl. Hlavní úkoly turistického oddílu jsou vychovávat své členy k vlastenectví, odpovědnosti za své chování, pěstovat v nich důležité rysy, vytvářet pevný a družný kolektiv, kterému bude záležet na jeho okolí a přírodě, ve které žije.

Základním plánem turistického oddílu je plán všeobecné činnosti. Jedná se o plán práce oddílu na celý rok, který je obvykle ještě doplňován čtvrtletně. Obsahuje hlavní termíny schůzí, cvičení, turistických a jiných akcí, soutěží apod. (Cajthaml, 1955, s. 15)

Celá organizace práce oddílu je dílem vedoucího. Ten je nejen vůdcem turistických akcí, ale především pedagogem a vychovatelem. Na něm závisí všecken úspěch činností, které oddíl organizuje. Jeho práce je mnohotvárná, což vyplývá z široké škály rozsahu náplně turistiky, kterou musí zvládat. Také využívá pedagogických zkušeností, kde uplatňuje didaktické zásady, které platí jako celek a nelze je od sebe oddělovat. Tyto zásady můžeme aplikovat ve všech formách turistické činnosti. Jsou to zásady všestrannosti, dostupnosti, vědeckosti, systematičnosti, názornosti, uvědomělosti, tvůrčí aktivity a zásada trvalého osvojení poznatků. (Cajthaml, 1955, s. 19 – 22)

Každý oddíl se snaží svým členům předávat nové poznatky, vědomosti a dovednosti. K tomu uplatňuje jednotlivé poznatky a návyky. Metody volíme podle rozhodujících hledisek, kde bereme v úvahu obtížnost nebo dostupnost vytýčeného cíle, tělesnou zdatnost účastníků, jejich rozsah znalostí, věk členů skupiny, materiální podmínky a bezprostřední situaci ve které pracujeme.

K hlavním metodám v turistice a výcviku patří (Cajthaml, 1955, s. 23 – 25):

- **metoda analyticko-syntetická** – k zvládnutí složitější činnosti využíváme učení se po částech (analýza), které po zvládnutí skládáme dohromady (syntéza);
- **metoda celků (globální)** – při učení se určité činnosti najednou, pečlivě sledujeme provádění a včas opravíme dílčí nedostatky;
- **metoda genetická** – řadíme úkoly za sebe od jednoduchých přirozených, k složitějším umělým;
- **metoda induktivní a deduktivní** – vede cvičence ke správným myšlenkovým postupům (např. postavit stan na správném místě);
- **metoda soutěžení** – rozvíjí iniciativu zúčastněných;
- **metoda ukázková** – účelem je prostřednictvím předvedeného cviku nebo dovednosti vytvořit účastníkovi správnou představu o požadovaném úkolu;
- **metoda samostatného studia** – usnadňuje a urychluje bezprostřední výklad a výcvik;
- **metoda učení hrou** – zábavný, osvěžující postup, kdy cvičitel dosáhne nenásilnou formou výcvikový úkol.

Kromě těchto výše zmíněných specifických metod staví turistika rovněž na všeobecných didaktických metodách, o kterých bude podrobněji pojednáno v kapitole 4.1.2 (Mojžíšek in Kalhous, Obst a kol., 2009, s. 308 – 309).

3.8 Znalosti a dovednosti pro přípravu a provádění turistických akcí

Úspěch turistické akce závisí na pečlivé přípravě a organizačním zabezpečení. Chceme-li prožít radostné chvíle spojené s pohodou, maximální bezpečností a hladkým průběhem, nemůžeme rozhodně spoléhat na improvizaci v terénu.

Pro dosažení těchto cílů je zapotřebí plánování a efektivní příprava. Každá cesta i putování mají tři na sobě závislé etapy. Ta první obnáší hledání cílů a prostředků, jak cestu, túru či expedici uskutečnit. Ve druhé etapě dochází k samotnému provádění akce. To je uskutečňování plánovaných postupů, zaznamenávání poznatků a různých příhod, dosažení cílů a bezpečný návrat. V poslední třetí etapě, dochází ke srovnání plánů s dosaženým cílem a k výměně zkušeností i zážitků. (Neuman a kol., 2000, s. 58)

Do procesu příprav, plánování, vedení a zhodnocení akce se doporučuje zapojit samotné účastníky, především ty starší. Pokud budeme respektovat jejich nápady a představy, může to mít hluboký výchovný význam. „*Jen ten, kdo se může podílet svými myšlenkami, svou prací, svými nápady na společné činnosti, jen ten, komu vedoucí svěří podstatný díl odpovědnosti, zapouští v oddílu hlubší kořínky.*“ (Zapletal, 2003, s. 15)

Mezi důležité body, které přispívají ke zdárnému provedení všech vycházek, výletů i pobytových akcí patří především (Holenda, Mazal, 2013, s. 2 – 3; Neuman, 2000, s. 59 – 61):

- **cíl akce** – ten je nejdůležitější, neboť se od něj odvíjejí zaměření dalších etap;
- **plán trasy a výběr oblasti** – čerpáme z map, průvodců a také ze zkušeností jiných osob;
- **nejvhodnější doba** – každá oblast má svá vhodná i méně vhodná roční období, sledujeme aktuální předpověď počasí;
- **plán dopravy** – způsob dopravy ovlivňuje časový i finanční rozvrh celé akce;
- **seznámení účastníků s plánem akce** – napomáhá ke zdárnému průběhu akce;
- **ubytování (přenocování)** – je dobré znát možnosti noclehů (kempy, turistické chaty, bivačovací místa atd.);
- **stravování** - možnosti nákupu potravin, nebo využití hromadného stravování;
- **zdravotnické zabezpečení** – pověřená osoba s kvalifikací, dostatečně vybavená lékárnička;
- **materiálně technické zabezpečení** – výstroj a výzbroj;
- **výběr skupiny (účastníků)** – volíme podle náročnosti připravované akce;
- **časový rozvrh akce** – je ovlivněn druhem turistiky, ročním obdobím, terénem, vyspělostí účastníků a jejich fyzickou zdatností.

Všechny naše plány i přípravy by nám měly zajistit úspěch jakýchkoliv turistických akcí. Nicméně i vypracovaný program do posledních podrobností se může téměř vždy odchýlit. Změna počasí, nálada ve skupině, také stupeň únavy spojený s nečekanými okolnostmi, nás může vést k této skutečnosti. Proto bychom měli pamatovat na to, že „*plán je naším dobrým pomocníkem, ale nesmíme se stát jeho slepými vykonavateli*“. (Zapletal, 2003, s. 13)

3.9 Zásady pěšího výletu

Jelikož pěší výlety patří k základním kamenům činnosti turistického oddílu, je na místě zmínit se o jejich pravidlech.

Všichni účastníci přesunu by měli respektovat vedoucího (cvičitele) a základní pravidla pěší turistiky.

Tempo přesunu vždy udává fyzicky nejslabší. Tuto zásadu je třeba zdůrazňovat. I v dobře fungujícím oddíle je nutné toto pravidlo nacvičovat. Je zde potřebná jistá dávka tolerance a vzájemná úcta. Jako poslední jde nejzdatnější. Ten také v případě přesunu větší skupiny bývá určen jako garant, který jistí, že se za ním už nevyskytne žádný jiný účastník. Smysl tohoto výše uvedeného pravidla oceníme nejvíce např. v okamžiku úrazu. Rodiče s dětmi, nebo slabší zraněného jen obtížně odnesou do bezpečné vzdálenosti, kam může dorazit námi přivolaná odborná pomoc.

Předtím, než skupina vyrazí, vedoucí přivítá účastníky a seznámí je s denní trasou, postupovými místy, značením, časovým rozvrhem a zajímavostmi. Popřípadě rozdává informativní materiál.

Dalším důležitým bodem je provedení kontroly obsahu batohu (pití, jídlo, pláštěnky atp.), výstroje a výzbroje na základě náročnosti a délky trasy. Tím předejdeme nepříjemným překvapením. Cca po 10. – 15. minutách trvání chůze zastavíme a necháme účastníky upravit výzbroj a výstroj (např. upravit délku popruhů batohu, dotáhnout tkaničky).

Podle složení skupiny volíme intervaly přestávek využitých na odpočinek, občerstvení, převlečení se z mokrého do suchého atp. Doba jedné přestávky je 20 – 30 minut, řídí se podle posledních příchozích členů skupiny.

Součástí každé turistické akce, tedy i nenáročného půldenního výletu, je jeho hodnocení. Na závěr poděkujeme účastníkům za účast, popřípadě se omluvíme za případné nezdarý vedení a pozveme je na další výlet. (Chládek, 2008, s. 5)

3.10 Organizace působící v oblasti pobytu a výchovy v přírodě v ČR

Organizovaná turistika má v naší zemi dlouhou tradici. Je náplní činnosti nejen oficiálních turistických svazů, ale i dalších organizací. V porevoluční době se znovu objevují některé zrušené organizace. K lednu 1996 bylo zaregistrováno v ČR na 25 000 občanských

organizací, sdružení, svazů, spolků, hnutí, nadací, mládežnických a dětských organizací, atd. Z toho přibližně 5 000 organizací má ve svém programu uvedenou oblast pobytu a výchovy v přírodě (turistika, táboření, ekologie). (Hanuš, Jirásek, 1996, s. 45) Tyto údaje se bezpochyby stále mění. Poměrně nenáročné materiální i finanční podmínky pro provádění turistické činnosti spojené s výchovou a touha odstranit následky civilizace návratem k přírodě, dává možnost vzniku dalším a dalším organizacím.

Zájmové sdružení s čistě turistickou činností je Klub českých turistů (KČT), který má téměř 40 000 členů. Velkou část KČT tvoří mládež. Ta má své oddíly, které jsou sdruženy do Asociace turistických oddílů mládeže (Asociace TOM). Její členové (Tomíci) svou činností podporují vlastenectví a aktivní občanství. (*Asociace turistických oddílů mládeže* [online], 2017)

Dále je to Junák – svaz skautů a skautek, u jehož zrodu v roce 1912 stál Antonín Benjamin Svojsík. Hrát fěr, spolupracovat s ostatními, být ohleduplný k okolnímu prostředí a mít vztah k přírodě, jsou hodnoty, které sdílejí členové tohoto svazu. Junák je členem světových skautských organizací a patří k největším organizacím v ČR. (*Skaut* [online], 2017)

Turistice, sportovním pohybovým, kulturním a společenským aktivitám se věnuje také Sokol (Česká obec sokolská). Posláním tohoto spolku je výchova k čestnému jednání, jak v životě soukromém, tak i veřejném. Vede nás k demokracii, humanismu i skromnosti. (*Česká obec sokolská* [online], 2017)

Výchova dětí, mládeže i dospělých přírodou a životem, směřujícím k vysoké úrovni lidství, tedy ke kráse, pravdě, síle a lásce, jsou nosnými pilíři Ligy lesní moudrosti. Činnost spolku probíhá v kmenech. Členové spolu prožívají letní tábory, cyklistické a turistické akce a jiné aktivity v přírodě. (*Woodcraft* [online], 2017)

Pestrou nabídku aktivit má také Pionýr. Věnuje se turistice, táboření, kultuře, sportu, přírodovědě i technice. Cílem Pionýra je vychovávat slušného, čínorodého člověka. (*Pionýr* [online], 2017)

Zdravé prostředí pro život, pestrou přírodu a chytrou ekonomii prosazuje hnutí Duha. Pořádá každoroční poznávací túry napříč národními parky. (*Hnutí DUHA* [online], 2017)

Nejstarší, největší a nejrozšířenější mládežnická organizace na světě, která usiluje o harmonický rozvoj člověka, jeho ducha, duše a těla je YMCA (Křesťanské sdružení mladých lidí). (*YMCA* [online], 2017)

Dalšími organizacemi, které umožňují dětem, mládeži i dospělým plnohodnotně trávit volný čas, jsou např. hnutí Brontosaurus, Česká táborská unie, Prázdninová škola Lipnice

a také např. Česká unie sportu, která vytváří optimální podmínky k provozování činností, jež jsou realizovány v jejich členských subjektech. A to ve sportovních klubech, tělovýchovných jednotách a národních sportovních svazech.

4 PEDAGOGICKÉ PŘÍSTUPY V OBLASTI VOLNÉHO ČASU

Oblast volného času dětí a mládeže je členitá a zajímavá, podnětná a přínosná, avšak také nesnadná a někdy nedoceňovaná. Proto by oprávněně měla přitahovat mimořádnou pozornost a měla by se pedagogicky zhodnocovat. Každý, kdo pracuje s dětmi a mládeží, vychází ve své praxi ze svých zkušeností i teoretických znalostí a je tedy nositelem své vlastní koncepce.

V této kapitole jsou popsány nejzákladnější principy, prostředky, metody a postupy, které mají své zákonitosti a které mohou být z praktického hlediska neoptimálnější pro všestranný rozvoj osobnosti. Jednotliví činitelé, kteří se podílejí na obohacování volného času, by neměli působit izolovaně, nýbrž ve vzájemných souvislostech. Právě výše uvedená fakta, jejich správné uchopení a využívání vedou k dosažení vytyčených cílů.

4.1 Didaktické aspekty problematiky

Slovo „*didaktika*“ má svůj původ v řeckém „*didaskein*“, což znamenalo vyučovat, poučovat, jasně vykládat a dokazovat. J. A. Komenský ve svém známém díle *Didaktika velká* (1657) chápe didaktiku jako „*všeobecné umění, jak naučit všechny všemu*“ (Skálová, 2007, s. 13) *Pedagogická encyklopedie* uvádí: „*Didaktika se stává obecnou teorií vyučování a učení, jestliže abstrahuje od věku vzdělávaného jedince, od oboru, v němž se vzdělává, od instituce, v níž se vzdělávání odehrává atd.*“ (Janík in Průcha, 2009, s. 651)

V praxi každého pedagoga, tedy i vedoucího turistického oddílu pravděpodobně někdy zazněla otázka, zda přistupuje ke své práci zodpovědně, jestli ji dělá dobře, jestli volí správné pracovní postupy atd. Je to přirozené a především správné, protože mu na svých svěřencích záleží a chce pro ně to nejlepší. A právě didaktické teorie jim mohou poskytovat oporu při hledání správných řešení.

4.1.1 Výukové cíle a jejich taxonomie

Každý řízený proces má své logické uspořádání. Vše začíná rozhodováním o tom, co má být uděláno a čeho má být dosaženo. Prvním bodem celého procesu je volba výukových cílů. Jejich formulace nám pomůže smysluplně rozhodovat o obsahu učiva, o učebních činnostech

a možnostech jednotlivých žáků, o metodických postupech, organizačních formách atd. Cíle by měly být jednoznačné a kontrolovatelné. (Obst, 2006, s. 47)

Pokud mají být výukové cíle při řízení výuky neformální a funkční, a mají-li být současně vodítkem pro žáky při autoregulaci jejich učebních činností, je nutné, aby disponovaly požadovanými vlastnostmi (Obst, 2006, s. 48 – 50):

- **komplexnost** – změny v oblasti osobnosti žáka by měly působit současně v rovině vzdělávací, postojové a výcvikové;
- **konzistentnost** – vnitřní vazba cílů, která znamená podřízenost nižších cílů vyšším a závislost vyšších cílů na dosažení cílů nižších;
- **kontrolovatelnost** – možnost usuzování změny osobnosti ve výuce na základě pozorovatelné činnosti jedince;
- **přiměřenost** – cíle by měly být náročné, ale současně i splnitelné pro většinu.

„Taxonomie výukových cílů představuje velice užitečný nástroj, jehož pomocí učitel může zajistit, aby žáci ve výuce zvládali potřebnou poznatkovou základnu předmětu, ale zároveň se učili vědomosti, dovednosti a postoje aplikovat, provádět s nimi náročnější myšlenkové operace apod.“ (Kalhous, Obst a kol., 2009, s. 279)

Zpracování taxonomie výukových cílů vychází z různých aspektů. Proces záměrné změny osobnosti žáka, ke které dochází ve výuce, a strukturální pojetí osobnosti jsou dvě hlavní hlediska, která se stala základem pro členění na taxonomie cílů kognitivních, afektivních a cílů psychomotorických. (Kalhous, Obst a kol., 2009, s. 279)

V oblasti vzdělávacích cílů je často uváděna **taxonomie kognitivních cílů od B. S. Blooma**. Ta se skládá z šesti hierarchicky uspořádaných kategorií, kdy se vychází z předpokladu, že pro dosažení vyšší cílové kategorie je nutné důkladně zvládnout kategorii nižší.

1. **Znalost (zapamatování)** – znovupoznání, znovuvybavení nových poznatků a jejich reprodukce, nikoli však jejich přímé užití.
2. **Porozumění** – pochopení a schopnost užití.
3. **Aplikace** – přenesení naučeného do nových situací jedince.
4. **Analýza** – schopnost rozdělit sdělení na prvky nebo části.
5. **Syntéza** – schopnost skládat prvky a části v celek.
6. **Hodnotící posouzení** – žákova schopnost i potřeba posoudit hodnotu myšlenek, dokumentů, výtvorů, metod atd. z hlediska určitých kritérií a norem.

Taxonomie postojových cílů je budována na postupném zvnitřňování hodnot vychovávaných subjektů. **Niemierkova taxonomie afektivních (postojových) cílů** pracuje se dvěma úrovněmi.

I. úroveň

- **Účast na činnosti** (žák se pouze přizpůsobuje situaci).
- **Podjímání činnosti** (žák se nejen přizpůsobuje situaci, ve které je, ale určitým způsobem ji organizuje).

II. úroveň

- **Naladění k činnosti** (žák je k činnosti nakloněn a přitahuje k ní i jiné).
- **Systém činností** (žák se s činností identifikuje).

Výcviková (psychomotorická) taxonomie cílů R. H. Davea je odvozena z fází utváření pohybových dovedností. Obsahuje pět kategorií:

1. imitace (nápodoba);
2. manipulace (praktické cvičení);
3. zpřesňování;
4. koordinace;
5. automatizace.

4.1.2 Formy a metody výuky

Pojmy výuková metoda a organizační forma výuky patří mezi významné didaktické kategorie, které se neustále rozvíjejí a modifikují. Organizaci vyučovacího procesu můžeme chápat jako záměrné uspořádání jednotlivých prvků výuky (cílů, obsahů, metod výuky, materiálních prostředků, činností učitele, činností žáka) v prostoru a čase. (Obst, 2006, s. 63)

Přehled organizačních forem výuky (Maňák, Švec in Průcha, 2009, s. 197):

- **organizační formy podle vztahu k osobnosti žáka** (výuka individuální, individualizovaná, skupinová, hromadná);
- **organizační formy podle charakteru výukového prostředí** (třídy, odborné učebny, laboratoře, dílny, školní pozemky, příroda, vycházky, exkurze, domácí úlohy);
- **organizační formy podle délky trvání** (základní výuková jednotka, zkrácená nebo prodloužená výuková hodina, přednášky, semináře, cvičení atd.).

Interakce a komunikace mezi učitelem a žákem je především realizovaná prostřednictvím výukových metod. Ty žákům zprostředkovávají učivo. „*Výuková metoda se vymezuje jako systém vyučovacích činností učitele a učebních aktivit žáka směřujících k dosažení daných vzdělávacích cílů.*“ (Maňák, švec in Průcha, 2009, s. 194)

Existuje celá řada rozdílných přístupů ke klasifikaci metod. Co je však pro všechny metody společné, důležité a žádoucí, je, aby splňovaly následující kritéria (Mojžíšek in Kalhous, Obst a kol., 2009, s. 308 – 309):

1. Předávat informace a dovednosti plnohodnotné, obsahově nezkreslené.
2. Rozvíjet poznávací procesy.
3. Aktivovat žáka a strhnout jej k emotivnímu prožitku učení i poznávání.
4. Respektovat systém vědy a poznání.
5. Rozvíjet morální, sociální, pracovní a estetický profil žáka.
6. Přirozenost v průběhu učení i v důsledcích.
7. Použitelnost v praxi, přibližování školy k životu.
8. Adekvátnost k věku a vyspělosti žáků.
9. Adekvátnost ke schopnostem učitele.
10. Ekonomičnost didaktiky.
11. Hygieničnost.

Výčet výše uvedených metod se taktéž využívá v činnosti turistického oddílu. Nicméně pro turistiku jsou ještě specifické metody, které jsme již přiblížili v kapitole 3.6 (Cajthaml, 1955, s. 25 – 27).

4.1.3 Projektování

Každá uvědomělá lidská činnost má své fáze. Plánování (projektování) je prvním krokem k tomu, co máme dělat. „*Plán je vlastně představou příštího stavu věci.*“ (Kalhous, Obst a kol., 2009, s. 354)

Pro dobrého pedagoga je charakteristická skutečnost, že věnuje dostatek volného času plánování a promýšlení učebních cílů, jejich uspořádání a vzájemnému propojení.

Při přípravě je dobré znát potřeby i zájmy žáků a jejich dosavadní znalosti, poněvadž ani sebelepší kurikulum nezná konkrétní situaci daného kolektivu. Součástí projektu je také

zamyšlení se nad řadou určitých činností, kterých je zapotřebí k zajištění samotné realizace našeho záměru (technické zařízení, pomůcky, prostor, informační zdroje, alternativní prameny, atd.)

Konečnou představu našeho projektu formulujeme v tematickém plánu, ve kterém přesně stanovíme a rozvrhneme jednotlivé tematické celky a počty hodin, které jim budeme věnovat. Pokud máme jasno, jaké téma budeme probírat, můžeme se pustit do přípravy vyučovací jednotky. Zde nám nejlépe poslouží tužka a papír, protože se jedná o náročnou myšlenkovou činnost.

Při sestavování přípravy podle současného pojetí vycházíme z otázek: Co? Jak? Čeho chci dosáhnout? Jak a čím toho chci dosáhnout? Čeho mají žáci docílit? Atp. Podstatné tedy je stanovit si cíl, prostředky, zvláštní didaktická hlediska, výchovné možnosti, organizaci a časový projekt vyučovací jednotky. Provedeme tedy tzv. didaktickou analýzu učiva, podle které budeme postupovat. (Kalhous, Obst a kol., 2009, s. 354 – 359)

4.2 Hra jako metoda i výchovný prostředek

„Hra provází lidskou společnost od jejího vzniku. Vytváří obraz kultury jednotlivých národů, je uznávaná po celá tisíciletí a jen těžko bychom mohli určit období, kdy si člověk poprvé začal hrát.“ (Němec, 2002, s. 9)

Co je vlastně hra? Hledání odpovědi je obtížné, protože tento pojem je velmi široký a v našich představách evokuje nepřeberné množství odlišných aktivit. Hru můžeme chápat jako základní existenční formu činnosti, pomocí níž může člověk měnit sám sebe. (Neuman a kol., 2000, s. 145)

V pedagogické praxi je hra nenahraditelným prostředkem k harmonickému rozvoji osobnosti. Jejími specifickými znaky jsou zábava, radost, potěšení, dobrovolnost, nejistota výsledků, řízenost pravidly, vážnost, vnitřní nekonečnost, zdánlivost, dvojakost, uzavřenost, dramatičnost a přítomnost. (Neuman, 2009, s. 18)

Miloš Zapletal, sběratel a praktik v oblasti dětské hry, charakterizuje hru jako *„proces aktivní, dynamický, zaměstnávající v menší či větší míře duševní i tělesné schopnosti, které současně cvičí a rozvíjí“*. Dále uvádí, že hra pomáhá dítěti uspokojit touhu po lidské společnosti, vyvádí ho z osamělosti a dále mu umožňuje komunikaci s jinými. Ve hře dítě nachází kamarády i protivníky, s nimiž může spolupracovat i soutěžit. (Zapletal, 1986, s. 12)

Hry je možné třídit podle různých kritérií. Každý autor je řeší po svém. Převážně vychází z praktického použití her.

Hrou můžeme také ovlivňovat lidskou inteligenci. Zde se setkáváme s dělením her, podle výchovných cílů. Výchovné cíle jsou důležitou hodnotou i pedagogickým potenciálem, ke kterému směřuje aktivní usilování a konání pedagogů. V tomto případě dělíme hry podle výchovných cílů na hry rozvíjející inteligenci jazykovou, hudební, matematicko – logickou, pohybovou, intrapersonální (vyznat se sám v sobě), interpersonální (porozumění druhým lidem) a dále na hru, která nás učí vztahu k přírodě. (Hanuš, Chytilová, 2009, s. 114, 115)

Dále známe hry kombinované a pomocné. U první se uplatňuje celá osobnost. Pomocné jsou určené k rozehrání, navození atmosféry, k pobavení se a k uvolnění.

Další hlediska, podle kterých můžeme členit hry, uvádí Neuman a kolektiv (2000, s. 146):

- **místo, prostředí, čas** (hry v terénu, v lese, na louce, hry v klubovně, ve městě, noční hry atp.);
- **množství a uspořádání účastníků** (hry pro jednotlivce, páry, skupiny, týmy, pro velké skupiny, hry v kruhu);
- **formy a zaměření činnosti** (např. soutěživé hry, společenské hry, hraní rolí, kooperativní hry, pohybové hry, zábavné hry, hry málo strukturované, hry s pravidly, poznávací hry, didaktické hry aj.);
- **použité pomůcky a materiály** (míčové hry, stolní hry, hry s maskami, hry s loutkami, výtvarné hry);
- **charakter a trávení činnosti** (pomalé, napínavé, časově krátké);
- **náročnost na přípravu a zkušenosti vedoucího** (jednoduché hry bez přípravy, nutnost předcházející zkušenosti, dlouhodobá příprava).

Neuman a kol. (2009, s. 22) uvádějí další členění her, které vychází z teze, že jednotlivé hry se rozvíjejí s jinými typy her a vzájemně se obohacují v tvorbě i užití. Řazení her je postaveno na průběhu akce:

- seznamovací hry,
- zahřívací a kontaktní hry,
- hrátky a zábavné soutěžení,
- hry na důvěru,
- iniciativní a týmové hry,
- hry na rozvoj komunikace a spolupráce,

- hry a cvičení v přírodě,
- ekohry,
- závěrečné hry a rituály,
- hry pro reflexi a závěrečné hodnocení.

Výběr, příprava a vedení her jsou závislé na prostředí a na skupině hráčů. Miloslav Palát (2003, s. 219 – 220) uvádí ve svém Lexikonu pro turisty a táborníky deset zásad dobrého organizátora her:

1. Měj stále po ruce zásobu her pro každou příležitost.
2. Vyber správnou hru pro správný čas a vhodné prostředí.
3. Vylož jasně a srozumitelně pravidla.
4. Rozděl úlohy tak, aby každý věděl, co bude dělat.
5. Obě soupeřící strany mají mít stejnou naději na vítězství.
6. Zajisti spravedlivé rozhodování.
7. Konči hru v nejlepším.
8. Po hře proved' její hodnocení.
9. Nedej se odradit jejím neúspěchem.
10. Neboj se opakovat osvědčené hry.

4.3 Zážitek a zážitková pedagogika

„Výchova není v tom, poučovat lidi nebo jim dělat kázání, ale dát jim příležitost, aby sami mysleli, sami srovnávali.“

Karel Čapek

(Hanuš, Chytilová, 2009, s. 11)

V literatuře, ale i v samotné praxi se můžeme setkat s několika zážitkově pedagogickými koncepcemi. Česká linie vzešla z ojedinělých kořenů české výchovy v přírodě (Junák – Český skaut, Lesní moudrost, Tramping, Tábornické školy, Foglarovy čtenářské kluby, Prázdninová škola Lipnice) a navazuje na její nejlepší tradice. Můžeme tedy říci, že se jedná o velmi účinný a originální koncept, který ovlivňuje celou pedagogickou oblast. (Hanuš, Chytilová, 2009, s. 11)

Česká zážitková pedagogika je založena na výchovných postupech, které využívají prožitku, zážitku a zkušenosti. Ty jsou získávány aktivní účastí v programu (cíleně plánovaném), kde se nejčastěji jako prostředek využívají různé podoby hry. Program obvykle zahrnuje náročné fyzické činnosti spojené s určitou mírou (navozeného a kontrolovaného) rizika. Je zaměřen na rozvoj sebepoznání, sociálních vztahů a vztahů k životnímu prostředí.

„Tento způsob práce představuje účinnou pedagogickou metodu, která staví na emocionálně silném, intenzivním zážitku, na prožití skutečnosti, překonávání překážek a poznání sebe samého, na vnímání kontaktu s přírodním prostředím, na zážitku spolupráce v týmu. Důraz se klade na proces, průběh a děj, ne na úkol.“ (Hájek a kol., 2008. s. 175)

System tohoto pojetí zážitkové pedagogiky by měl tedy vést ke změně chování i jednání a k pozitivnímu rozvoji osobnosti.

K dosažení výchovných cílů a jejich uplatnění v praktickém životě pomocí výchovy prožitkem ve skupině, je nutné sestavit program tak, aby obsahoval tyto důležité rysy (Hájek a kol., 2008, s. 175 – 176):

- s účastníky si ujasnit cíle akce i způsoby, jakými bude cílů dosahováno;
- cíle a program vybírat s ohledem na složení skupiny s uvědomováním si rozdílů práce;
- nabídnout širokou paletu aktivit a zážitků, které vytvářejí možnosti pro získávání prožitků a zkušeností a obsahují určitý stupeň rizika a dobrodružství;
- propojit pohybové aktivity s činnostmi vyžadujícími rozhodování a přemýšlení;
- zajistit vyvážené šance na úspěch pro všechny zúčastněné;
- jestliže jsou aktivity v přírodě, zařazovat do programu i ekologickou tematiku;
- zprostředkovávat také činnosti, u kterých je možný transfer poznatků (zkušeností) do života;
- zajistit bezpečnost účastníků – tělesnou, emoční, sociální;
- zajistit vedení kvalifikovaným vedoucím;
- pracovat se skupinou i po skončení celé akce a zážitky dále pedagogicky využívat.

4.4 Environmentální výchova

Zájem o přírodu a radost z bytí v přírodě, spojené s turistikou a tábořením, byly impulsy pro první vlnu environmentální výchovy. Na přelomu 19. a 20. století vznikají různé spolky

(Skauting, Woodcraft, Trampské hnutí), které pomáhají utvářet harmonickou osobnost, která se bude chovat ohleduplně k lidem i k přírodě.

Vztah člověka k životnímu prostředí v pedagogickém kontextu je spojován s termínem environmentální (ekologická) výchova. Ta je chápána jako proces poznávání životního prostředí, utváření a rozvíjení hodnotících vztahů (postojů) k přírodnímu prostředí a rozvíjení šetrného a odpovědného jednání. (Horká in Průcha, 2009, s. 852)

V roce 1977 v Tbilisi proběhla první mezinárodní konference, kde byly zformulovány cíle environmentální výchovy: *„posílit naše vědomí a porozumění ekonomické, sociální a ekologické provázanosti v městských i venkovských oblastech; poskytnout každému příležitost dosáhnout znalostí, hodnot, názorů, odpovědnosti a dovedností k ochraně a zlepšování životního prostředí a tvořit nové vzorce chování jednotlivců, skupin i společnosti jako celku vstřícné k životnímu prostředí“*. (Činčera, 2009, s. 11)

Jako hlavní cíl environmentální výchovy se někdy uvádí odpovědné environmentální chování neboli ekogramotnost. Tou se podle Nečase rozumí *„určité vědění o přírodě a jejím fungování a způsob myšlení zaměřený na hledání souvislostí a vnímání procesů, osvojení určitých návyků a přijetí vzorců chování v souladu se zájmem přírody jako celku (včetně člověka) a hluboké prožití vlastní sounáležitosti k celku přírody včetně uvědomění si vlastních možností a závislosti na okolí v širším slova smyslu“*. (Horká in Průcha, 2009, s. 852)

Environmentální výchova má také své místo v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. Tento kurikulární dokument je zakotven v zákoně č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. (RVP pro základní vzdělávání [online], 2013, s. 5) Ekosystémy, základní podmínky života, lidské aktivity, problémy životního prostředí a vztah člověka k prostředí jsou tematické okruhy environmentální výchovy, která jako průřezové téma RVP ZV vede jedince k pochopení komplexnosti a složitosti vztahů člověka a životního prostředí. (RVP pro základní vzdělávání [online], 2013, s. 117)

Environmentální výchova je také jedním ze směrů výchovy v přírodě. Tu můžeme považovat za metodu výchovy, která využívá přírodního prostředí ve všech oblastech výchovy a vzdělávání. Její předností je bezprostřední zkušenost, která zvyšuje efektivitu jejího působení.

„Zkušenosti, které získá člověk v přímém kontaktu s přírodou, jsou často považovány při rozvoji osobnosti za nejdůležitější.“ (Neuman a kol., 2000, s. 33)

5 ROČNÍ PRÁCE TURISTICKÉHO ODDÍLU

Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, má-li turistický oddíl dobře fungovat, je zapotřebí vše dobře promyslet a naplánovat. Vycházíme z analýzy vzdělávacích potřeb členů oddílu a ze splnitelných možností. Pro úspěšné zrealizování našich cílů nám také pomůže dodržování určitých zásad. Práce oddílu by měla být soustavná, plynulá a úměrná. Respektování těchto požadavků vede k efektivitě celého procesu.

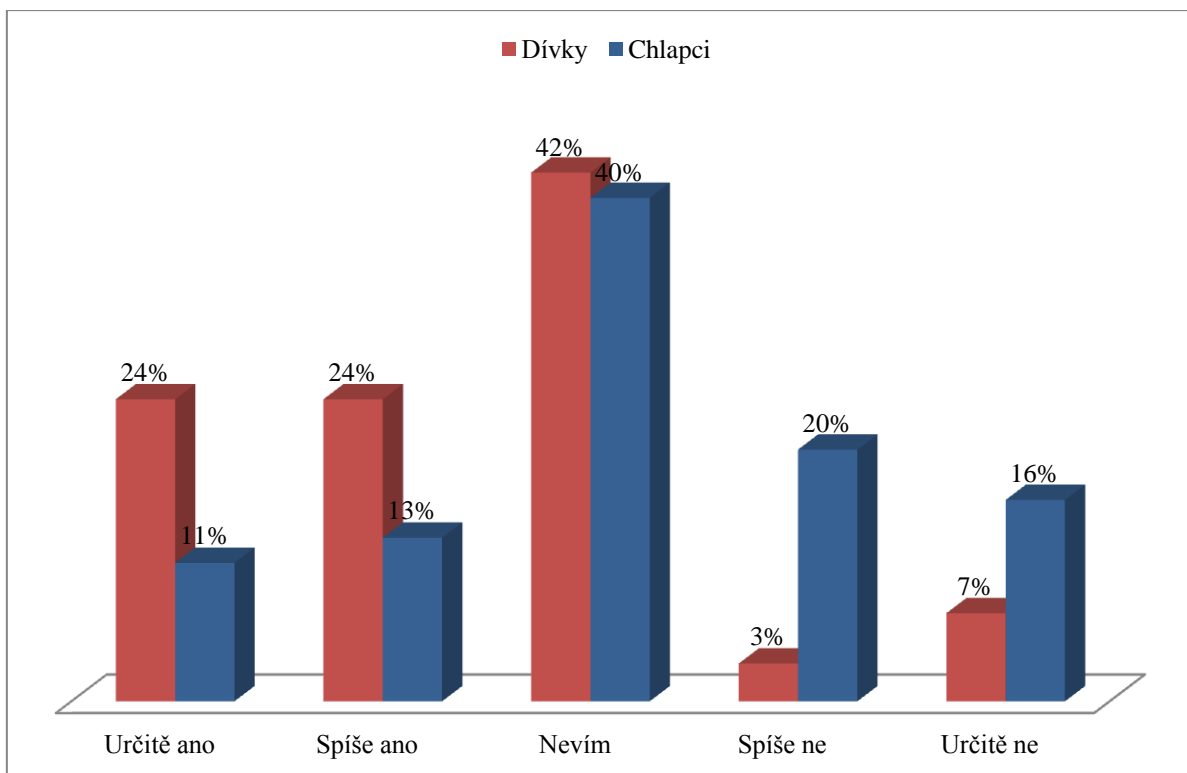
5.1 Výsledky šetření pro zahájení činnosti turistického oddílu

Následující podkapitoly jsou věnovány přípravě a plánování roční činnosti turistického oddílu při ZŠ. Pro založení takového oddílu jsem se rozhodla na základě dotazníkového šetření, které bylo realizováno v rámci mé bakalářské práce. Z výzkumu vyplynulo, že žáci 2. stupně ZŠ by si dokázali účast v takovémto zájmovém útvaru představit. Na otázku, zda by měli zájem na jejich škole navštěvovat turistický oddíl, odpovědělo 25 dotazovaných dívek a chlapců určitě ano nebo spíše ano. Toto zjištění mě utvrdilo a motivovalo k následnému vytvoření celoročního plánu turistického oddílu při ZŠ.

Výsledky šetření uvádím v následující tabulce a grafu, které jsou převzaty z mé bakalářské práce z roku 2014.

	Dívky		Chlapci	
	N	%	N	%
Určitě ano	7	24	5	11
Spíše ano	7	24	6	13
Nevím	12	42	18	40
Spíše ne	1	3	9	20
Určitě ne	2	7	7	16
Celkem	29	100	45	100

Tabulka č. 1: Výsledky šetření zájmu o navštěvování turistického oddílu při ZŠ. (Valentová, 2014, s. 40)

Graf č. 1: Výsledky šetření zájmu o navštěvování turistického oddílu při ZŠ. (Valentová, 2014, s. 41)

5.2 Roční plán činnosti

Jedná se o plán práce oddílu na celý rok. Ten se obvykle rozpracovává do čtvrtletního plánu, a následně na jednotlivé měsíční plány. Součástí jsou také konspekty jednotlivých akcí, které budou v průběhu roku realizovány. Plán dále zachycuje termíny schůzek, výletů a dalších akcí oddílu. Vedoucí stanoví jasný cíl, etapy jeho plnění, stanoví dílčí kroky, které na sebe navazují a které k němu směřují. Dále odhadne období, během něhož má být cíle dosaženo. Cíl by měl především obsahovat aspekt výchovný, výkonnostní i technický.

Roční plán se také drží zásady posloupnosti, kdy vedoucí vychází z požadavku, že se postupuje od známého k neznámému atp. Volené činnosti jsou zohledněny podle konkrétní cílové skupiny. Zásada přiměřenosti apeluje na vedoucího, aby zohledňoval věk účastníků, jejich fyzickou i mentální vyspělost a jejich momentální stav. (Bílek a kol., 1965, s. 219 – 222)

Dalšími faktory, které při přípravě rovněž zohledňujeme, jsou časové, prostorové, materiální a personální možnosti.

5.2.1 Zpracování ročního plánu činnosti turistického oddílu při ZŠ

Název:

- Oddíl mladých turistů.

Cíle turistického oddílu:

1) Cíle kognitivní:

Členové oddílu by po roce účasti na aktivitách oddílu měli být schopni:

- charakterizovat základní turistické a tábornické dovednosti a postupy (práce s mapou a buzolou, turistické značení, orientace v terénu, plánování trasy, pravidla chování v přírodě, vázání uzlů, stavba stanu a stavba přístřešku z přírodních materiálů, založení ohně v terénu, vaření v přírodě) a následně vysvětlit jejich použití v praxi,
- vyjmenovat vybavení do přírody (turistická výstroj a výzbroj) a objasnit způsoby jeho použití v terénu,
- uvést a vysvětlit základní postupy první pomoci.

Znalosti získané v rámci činnosti oddílu by dále měly směřovat do následujících oblastí:

- oblast botaniky (co všechno nám dává příroda, použití léčivých rostlin),
- oblast zoologie (poznávání zvěře – vzhled, stopy, zvuky),
- oblast ochrany přírody (třídění odpadu, šetření vodou a energií),
- problematika kulturního dědictví našeho města a naší vlasti.

2) Cíle afektivní:

Členové oddílu by po roce účasti na aktivitách oddílu měli být schopni:

- chovat se ohleduplně k přírodě a životnímu prostředí,
- chovat se ohleduplně mezi sebou i k jiným lidem,
- tolerovat názory druhých,
- pracovat v týmu,
- pomáhat druhým,
- vnímat estetické vlastnosti přírody.

3) Cíle psychomotorické

Členové oddílu by po roce účasti na aktivitách oddílu měli být schopni:

- rozvíjet základní pohybové vlastnosti (sílu, rychlost, obratnost, vytrvalost),
- neustále si zlepšovat svou tělesnou zdatnost,

- v praxi používat základní turistické a tábornické dovednosti a postupy (práce s mapou a buzolou, turistické značení, orientace v terénu, plánování trasy, pravidla chování v přírodě, vázání uzlů, stavba stanu a stavba přístřešku z přírodních materiálů, založení ohně v terénu, vaření v přírodě),
- efektivně používat vybavení do přírody (turistická výstroj a výzbroj),
- v praxi aplikovat základní postupy první pomoci.

Cílová skupina:

- žáci druhého stupně základní školy, tj. 6. – 9. třída (11 – 15 let).

Časová dotace:

- školní rok, od 1. září – 30. června,
- schůzka oddílu – 1x týdně, 2 hod.,
- celodenní výlety – 1 x za 14 dní (každý sudý týden), v časovém rozpětí 8.00 – 19.00,
- víkendová akce – 2 x za rok (v měsíci květnu a září), od soboty 8.00 do neděle 17.00.

Prostředí:

- pro účely pravidelných schůzek 1x za týden budou využívány prostory školy (např. klubovna, tělocvična) a přírodní prostředí v blízkosti školy (do vzdálenosti cca 15 minut chůze),
- jednodenní výlety budou realizovány v přírodním prostředí dle Plánu jednodenních výletů, viz tabulka č. 1.
- víkendové výlety budou realizovány v přírodním prostředí v blízkém okolí zvoleného ubytovacího zařízení pro účely víkendové akce, viz tabulka č. 2.

Personální zabezpečení:

- vedoucí oddílu (pedagogický pracovník), zástupce vedoucího oddílu, který zároveň plní funkci zdravotníka v případě jednodenních a víkendových akcí (dospělá osoba).

Obsah činnosti v průběhu roku:

- seznamování se se základními turistickými a tábornickými dovednostmi a znalostmi,
- vymyšlení názvu oddílu a společného pokřiku,
- založení a zapisování do kroniky oddílu,

- poznávání přírodního prostředí města Olomouce a blízkého okolí,
- návštěvy a poznávání kulturních památek Olomouce a jejího okolí,
- společná vycházka s turisty seniory (mezigenerační propojení),
- poznávání přírody ve všech ročních obdobích během vycházek a výletů,
- poznávání regionálních tradic a zvyků formou vyprávění a návštěv skanzenů, muzeí atd.,
- poznávání moravských pohoří (Nízký a Hrubý Jeseník, pohoří Kralického Sněžníku, Beskydy),
- aktivní spolupráce s Klubem českých turistů na obnově turistického značení v rámci Olomouckého kraje,
- účast na akcích spojených s environmentální výchovou (dobrovolnická úklidová akce „Uklidme svět, uklidme Česko“, exkurze vodárenské společnosti v Olomouci, exkurze dotřídňovací linky v Olomouci, návštěva ekologického centra Sluňákov),
- využívání her k zábavě, uvolnění a k poznávání nových znalostí, dovedností atd.

Tyto aktivity budou realizovány v průběhu roku v rámci oddílových schůzek, které se konají jedenkrát týdně, dále na celodenních výletech konaných jedenkrát za čtrnáct dní a také na víkendových akcích konaných dvakrát do roka.

Způsob hodnocení činnosti oddílu a ověřování dosažení cílů:

- hodnocení a ověření dosažených dovedností a znalostí bude probíhat metodou pozorování, rozhovorem a formou dotazníků či kvízů.

5.2.2 Roční plán turistických tras

Součástí ročního plánu je také přehled navržených turistických tras, které se vztahují k celodenním výletům. V plánu turistických tras je uvedeno výchozí místo trasy společně s místem, kam se má dojít. Pokud se musí k výchozímu místu oddíl dopravit, je zde uvedeno místo srazu. Především se jedná o hlavní vlakové nádraží, hlavní autobusové nádraží a autobusová stanice u tržnice v Olomouci. V přehledu je také uvedeno využití olomoucké městské hromadné dopravy. V tomto případě jsou poznačena čísla autobusových linek. Dále

jsou zde uvedeny kilometry naplánovaných pochodů a časy odjezdů z místa srazu i z místa odjezdu cílového bodu trasy.

Tento plán turistických tras obdrží každý člen oddílu na začátku školního roku. Podrobné informace k celodennímu výletu budou vždy sděleny na oddílové schůzce před konáním samotné akce.

Výlety jsou plánovány tak, aby kromě zábavy a tělesného osvěžení proběhla také kulturně poznávací činnost. Na vytyčených trasách v průběhu roku se nacházejí zámky (např. Tovačov, Velká Bystřice, Náměšť na Hané, Čechy pod Kosířem), zříceniny (Kartouzka, Smilov), kostely (Dub na Moravě, Svatý Kopeček), muzea a skanzeny (Loštice, Ostružná, Rožnov pod Radhoštěm, Velké Karlovice), přírodní rezervace a naučné stezky (Třesín, Terezké údolí), památníky a rozhledny (Bystrovany, Velký Kosíř).

Uvedené časy jsou pouze orientační a budou aktualizovány dle platného jízdního řádu v dané době.

Roční plán a časový harmonogram výletů je vytvořen na předpokládaný maximální počet patnácti členů oddílu.

Plán turistických tras:

	Trasa	Km	Sraz	Doprava	Odjezd	Zpět	Doprava zpět	Čas
1.	Chomoutov – Poděbrady – Řepčín	7	Tržnice	MHD č. 20	9:07	Řepčín	MHD	-
2.	Hodolany – Bystrovany a zpět	7	HN	pěšky	9:00	Hodolany	MHD	-
3.	Věrovany – Tovačov	7	Tržnice	A	9:35	Tovačov	A	13:00, 16:00
4.	Laškov – Terezké údolí – Náměšť	7	Tržnice	A	9:00	Náměšť na Hané	V	14:01
5.	Dolany – Véska – Radíkov	6	AN	A	9:20	Radíkov	MHD	13:15
6.	Lošov – Mar. Údolí – Velká Bystřice	7	HN	MHD č. 11	9:01	Velká Bystřice	V	13:11

7.	Grigov – Krčmaň – Velký týnec	8	HN	V	8:33	Velký týnec	A	13:35
8.	Radíkov – Posluchov – Kopeček	6	HN	MHD č. 11	9:10	Kopeček	MHD	0
9.	Ostružná – Muzeum hudebních nástrojů	6	HN	V	7:54	Ramzová	V	16:09
10.	Tršice – Daskabát	8	AN	A	9:00	Daskabát	A	13:27 15:36
11.	Pohořany – Véska	7	AN	A	9:20	Véska	A	14:23
12.	Mladeč – okruh Třesín	8	HN	V	8:30	Mladeč	A	12:39
13.	Moravičany – Loštice	4	HN	V	8:34	Moravičany	V	13:02, 14:02
14.	Dub nad Moravou – Bolelouc – Charvátý	6	Tržnice	A	9:35	Charvátý	A	13:29
15.	Drahanovice – Kosíř – Čechy pod Kosířem	7,5	Tržnice	A	8:20	Čechy pod Kosířem	A	17:12
16.	Rožnov – Jezerné – Velké Karlovice	7	HN	V	7:43	Velké Karlovice	V	16:16, 18:00
17.	Dzbel – Šubířov – Konice	8	HN	V	7:34	Konice	V	14:11, 16:12
18.	Staré Město pod Kralickým Sněžníkem – Kralický Sněžník	12	HN	V	6:56	Staré Město pod Kralickým Sněžníkem	V	17:29

Tabulka č. 2: Plán turistických tras.

Vysvětlivky ke zkratkám v tabulce:

HN – Hlavní nádraží v Olomouci

AN – Autobusové nádraží v Olomouci

A – autobus

V – vlak

MHD – městská hromadná doprava v Olomouci

5.2.3 Roční plán tras na víkendové akce

Níže je uveden přehled naplánovaných tras, které jsou součástí víkendových pobytů. Ty se budou konat dvakrát do roka a to na jaře a na podzim (květen, září). Místa konání jsou Jívová (chatová oblast Magdaléna) a Horka na Moravě (ekologické centrum Sluňákov).

Plán tras na víkendové akce:

	Trasa	Km	Sraz	Přesun	Odchod	Zpět	Doprava zpět	Čas
1.	Jívová, chatová oblast – Smilov – Hrubá voda	9	před chatami	pěšky	9:00	Hrubá voda	V	14:52
2.	Horka na Moravě, Sluňákov – Lovecká Chata	7	před budovou Sluňákov	pěšky	9:00	Chomoutov (Lovecká chata)	pěšky	16:00

Tabulka č. 3: Plán tras na víkendové akce.

5.2.4 Zpracování metodických plánů schůzek zájmového útvaru

V této podkapitole jsou uvedeny návrhy metodických plánů. Ty jsou strukturovány v závislosti na obsahu dané činnosti, která probíhá na oddílové schůzce. Tyto následující aktivity jsou probírány a procvičovány různými formami v průběhu celého roku. A to nejen na oddílových schůzkách, ale i na celodenních výletech a víkendových akcích.

Pro některé níže uvedené aktivity byla použita jako předloha publikace *Příručka instruktora zážitkových akcí* od Radka Pelánka a také kniha *Cvičení a hry pro globální výchovu*, kterou publikovali autoři Graham Pike a David Selby.

Metodický plán č. 1

Procházka pro pět smyslů

Cíle v rovině kognitivní:

- uvést klady pobytu v přírodě,
- přiřadit barvu, vůni, zvuky k danému předmětu, či jevu,
- rozlišit vůně přírody,
- pojmenovat nové rostliny,
- rozlišit tvary listů.

Cíle v rovině afektivní:

- vnímat a hodnotit estetické vlastnosti přírody.

Obsah činnosti:

- vnímání přírodního prostředí všemi smysly.

Metody:

- pozorovací, badatelská, výzkumná, vyprávění, řízený rozhovor.

Organizační forma:

- hromadná (kolektivní), skupinová.

Prostředí:

- příroda (např. les, břeh řeky, park, louka).

Pomůcky:

- pastelky, tužka, papír, zvětšovací skla, obruč, kapesní atlas rostlin.

Postup:

- děti dostanou buď stejné, nebo rozličné úkoly a své dojmy i pozorování budou průběžně zaznamenávat v psané či kreslené podobě;
- před zahájením každé jednotlivé aktivity je úkolem vedoucího pozitivně motivovat děti ke splnění úkolu;
- oddílový vedoucí bude dohlížet a průběžně kontrolovat naplnění zadaných úkolů, kterými jsou:
 1. Bosýma nohama se projděte terénem.

2. Položte na zem obruč. Následně zkoumejte a kreslete různé tvary listů, květů, a trav, které najdete v ploše ohraničené obručí.
3. Používejte všechny smysly. Zkoumejte, co všechno můžete na jednom místě nahmatat, cítit, vidět, slyšet a chutnat.

Hodnocení:

- závěrečným rozhovorem s účastníky, týkajícím se jejich zážitků a nově získaných vědomostí zjistíme, zda bylo dosaženo vytyčených cílů schůzky. K tomu využijeme otevřených otázek, které mohou znít – Jak se ti to líbilo?; Překvapilo tě něco? atp.
- můžeme navrhnout, že obdobné procházky lze zopakovat také v jiných ročních obdobích a srovnávat tak dojmy, nálezy, zvuky i vůně na stejném místě v jiných podmínkách.

Časový harmonogram:

- přivítání v klubovně a kontrola docházky – 5 min.,
- zopakování činnosti předchozího setkání – 10 min.,
- společný přesun na stanoviště v přírodě – 10 min.,
- vytyčení prostoru pro plnění úkolů – 5 min.,
- aktivita 1: motivace, seznámení se s činností, hodnocení – 20 min.,
- aktivita 2: motivace, seznámení se s činností, hodnocení – 20 min.,
- aktivita 3: motivace, seznámení se s činností, hodnocení – 20 min.,
- vzájemné sdělování zážitků a dojmů, hodnocení získaných informací, závěrečné shrnutí – 15 min.,
- společný přesun do klubovny a rozloučení se – 15 min.

Metodický plán č. 2

Práce s mapou a orientace v terénu

Cíle v rovině kognitivní:

- pojmenovat druhy map,
- vysvětlit principy základní orientace a čtení z map,
- určit světové strany,
- vysvětlit fungování a používání přístrojů pro orientaci v terénu (kompas, buzola),
- aplikovat znalosti při práci s mapou a buzolou,
- určit světové strany jinými způsoby.

Cíle v rovině psychomotorické:

- naplánovat trasu z bodu A do bodu B,
- zorientovat se v terénu z pomoci mapy a kompasu (buzoly).

Obsah činnosti:

- poznání prostředků a pomůcek pro orientaci v terénu.

Metody:

- vysvětlování, instruktáž, napodobování, manipulování, nácvik dovedností.

Organizační forma:

- hromadná, skupinová.

Prostředí:

- třída (klubovna).

Pomůcky:

- mapa, buzola, kompas, tabule na psaní, psací pomůcky, počítač, dataprojektor.

Postup:

- členové oddílu budou seznámeni s mapou jako hlavní pomůckou pro turistiku, kde je zajímavá především měřítko a způsob znázornění terénu a všeho, co je na něm vidět;
- představení kompasu a buzoly, hlavní rozdíly mezi těmito pomůckami a způsob jejich použití v praxi;
- praktická ukázka a následný nácvik práce s mapou a buzolou, vysvětlení co je azimut (pochodový úhel) a praktická ukázka jeho určení a nastavení;
- společné procvičování čtení mapy – např. některý z členů čte ve své mapě postup „cestou necestou“, prostě kudy se mu to zrovna líbí, ostatní se snaží ve své mapě jeho cestu sledovat a na konci by měli všichni ukázat v mapě stejné místo.

Hodnocení:

- kontrola práce ve skupině formou pozorování, kladení kontrolních otázek, ústní hodnocení.

Časový harmonogram:

- přivítání v klubovně a kontrola docházky – 5 min.,
- zopakování činnosti předchozího setkání – 10 min.,
- motivace a seznámení se s činností – 10 min.,
- praktická nauková část – 60 min.;
- procvičování probrané činnosti – 10 min.;
- hodnocení získaných informací, závěrečné shrnutí – 15 min.,

- zadání úkolů pro příští schůzku – 5 min.;
- rozloučení se – 5 min.

Metodický plán č. 3

Systém turistického značení

Cíle v rovině kognitivní:

- vyjmenovat a interpretovat druhy turistického značení v naší republice,
- pojmenovat způsoby turistického značení v zahraničí,
- vysvětlit postupy použití turistického značení při přesunech z bodu A do bodu B.

Cíle v rovině afektivní:

- uvědomit si význam značení a význam jeho ochrany.

Obsah činnosti:

- seznamování se s orientací podle turistických značek.

Metody:

- přednáška, vysvětlování, rozhovor.

Organizační forma:

- hromadná, skupinová.

Prostředí:

- třída (klubovna).

Pomůcky:

- turistická mapa, cyklomapa, tabule na psaní, psací pomůcky, počítač, dataprojektor.

Postup:

- seznámení se se vznikem a historií turistického značení,
- představení druhů turistických značení (pochodové značky, vlastní turistické značky),
- informování o významu značení turistických cest a jeho ochrana,
- vysvětlení systému barev turistického značení (pásové turistické značky),
- seznámení se se znalostmi potřebnými pro mladé pomocné značkaře,
- informování o značení turistických cest v zahraničí.

Hodnocení:

- ověřování získaných znalostí formou rozhovoru,
- oznámení o aktivní účasti na opravách a na značení turistických tras ve spolupráci s Klubem českých turistů.

Časový harmonogram:

- přivítání v klubovně a kontrola docházky – 5 min.,
- zopakování činnosti předchozího setkání – 10 min.,
- motivace a seznámení se s činností – 10 min.,
- praktická nauková část – 60 min.;
- procvičování probrané činnosti – 10 min.;
- hodnocení získaných informací, závěrečné shrnutí – 15 min.,
- zadání úkolů pro příští schůzku – 5 min.;
- rozloučení se – 5 min.

Metodický plán č. 4

Základní turistická výstroj a výzbroj

Cíle v rovině kognitivní:

- pojmenovat základní vybavení do přírody,
- vysvětlit hlavní zásady správného turistického oblečení a obutí.

Cíle v rovině psychomotorické:

- samostatně se připravit na oddílový výlet.

Cíle v rovině afektivní:

- vážit si svého vybavení (výzbroj a výstroj).

Obsah činnosti:

- seznamování s vybavením do přírody (turistická výstroj a výzbroj).

Metody:

- vysvětlování, rozhovor, instruktáž.

Organizační forma:

- hromadná, skupinová.

Prostředí:

- třída (klubovna)

Pomůcky:

- tabule na psaní, psací pomůcky, turistická obuv, funkční oblečení, batoh, jakákoliv plechová krabička, svíčka, 3 x zápalka, škrátáko, kousek březové kůry, kousek papíru, tužka, kousek křídly, jehla a niť, zavírací špendlík, 2 x knoflík, žiletka, náplast, provázek, gumičky, kus pevné látky, 20 Kč v drobných mincích, kousek drátu.

Postup:

- seznámení se základním vybavením do přírody (oděv, obuv, batoh, stan, spací pytel, karimatka, vaříče, svítilny, nádobí, termoska),
- prezentace zásad správného turistického oblečení a obutí (funkční oděvy, správné vrstvení, pevná obuv),
- vysvětlení zásad o péči výstroje a výzbroje
- seznámení s historií krabičky poslední záchrany (KPZ) a odůvodnění proč mít KPZ.
- sestavení vlastní KPZ.

Hodnocení:

- závěrečná kontrola proběhne formou kladení kontrolních otevřených otázek,
- vzájemná ukázka vlastně vyhotovených KPZ.

Časový harmonogram:

- přivítání v klubovně a kontrola docházky – 5 min.,
- zopakování činnosti předchozího setkání – 10 min.,
- motivace a seznámení se s činností – 10 min.,
- praktická nauková část – 45 min.;
- sestavení krabičky poslední záchrany – 20 min.,
- procvičování probrané činnosti – 10 min.;
- hodnocení získaných informací, závěrečné shrnutí – 15 min.,
- rozloučení se – 5 min.

Metodický plán č. 5*Doporučený obsah Lékárníčky***Cíle v rovině kognitivní:**

- pojmenovat obsah lékárníčky.

Cíle v rovině psychomotorické:

- umět použít základní obsah lékárníčky při úrazech.

Obsah činnosti:

- seznámení s obsahem lékárníčky.

Metody:

- rozhovor, vysvětlování, instruktáž.

Organizační forma:

- hromadná, skupinová.

Prostředí:

- třída (klubovna)

Pomůcky:

- 4 lékárníčky, obvazy, 4 trojcípé šátky, tabule na psaní, psací potřeby, počítač, dataprojektor.

Postup:

- informování o rozlišení lékárníček na standardní ,které bývají umístěny na veřejných místech (kancelář, dílna atd.) a domácích,
- seznámení s doporučeným obsahem lékárníčky,
- seznámení s některými základními úkony a postupy při poskytování první pomoci (zástava krve, obvazové techniky, fixace končetin),
- ukázka manipulace s trojcípým šátkem,
- procvičování úkonů při podávání první pomoci dle možnosti pomůcek (obvazové techniky).

Hodnocení:

- společné probírání a hodnocení jednotlivě provedených obvazových technik účastníky,
- na závěr každý člen napíše na papír doporučený obsah lékárníčky.

Časový harmonogram:

- přivítání v klubovně a kontrola docházky – 5 min.,
- zopakování činnosti předchozího setkání – 10 min.,
- motivace a seznámení se s činností – 5 min.,
- praktická nauková část – 60 min.;
- procvičování probraného tématu – 25 min.;
- hodnocení získaných informací, závěrečné shrnutí – 10 min.,
- rozloučení se – 5 min.

Metodický plán č. 6*Základy první pomoci***Cíle v rovině kognitivní:**

- uvést základní postupy první pomoci,
- vysvětlit, jak se zachovat a co dělat v krizové situaci.

Cíle v rovině psychomotorické:

- dokázat určité úkony a postupy při podávání první pomoci (zavolání záchranné služby, přenášení zraněného, zastavení krvácení, znehybnění končetin při zlomeninách, uložení zraněného do stabilizované polohy),

Obsah činnosti:

- seznámení se se základy první pomoci.

Metody:

- rozhovor, vysvětlování, instruktáž.

Organizační forma:

- hromadná, skupinová.

Prostředí:

- třída (klubovna)

Pomůcky:

- lékárnička, obvazy, 4 šátky, 4 dlouhé silné větve, 2 karimatky, tabule na psaní, psací potřeby, počítač, dataprojektor.

Postup:

- společným rozhovorem a kladením otázek bude zjištěno, kdo má jaké zkušenosti s podáváním první pomoci,
- představení základních témat první pomoci (úrazy, rány a krvácení, vyvrtnutí a zlomeniny, úpal a úžeh, spáleniny, omrzliny, uštknutí, úraz elektrickým proudem),
- seznámení se se základními úkony a postupy při poskytování první pomoci (umělé dýchání, nepřímá masáž srdce, zastavení krvácení, transport raněného, obvazové techniky, stabilizovaná poloha, záchrana tonoucího),
- informace k tomu, jak postupovat v krizových situacích (vážné zranění, autonehoda, záchvat, co dělat a jak si zachovat chladnou hlavu, přivolání záchranné služby, komunikace s raněným),
- procvičování úkonů při podávání první pomoci dle možnosti pomůcek (transport raněného, fixace končetin, uložení raněného do stabilizované polohy).

Hodnocení:

- na závěr proběhne společné probírání a hodnocení jednotlivých postupů všech účastníků při procvičování ošetření simulovaných úrazů,
- následně rozebírání chyb a navržení optimálních postupů.

Časový harmonogram:

- přivítání v klubovně a kontrola docházky – 5 min.,
- zopakování činnosti předchozího setkání – 5 min.,
- motivace a seznámení se s činností – 10 min.,
- praktická nauková část – 60 min.;
- procvičování probraného tématu – 30 min.;
- hodnocení získaných informací, závěrečné shrnutí – 5 min.,
- rozloučení se – 5 min.

5.2.5 Zpracování metodického plánu k celodennímu výletu

„Pamatujte, že i když jdu vždycky za nějakým cílem, považuji za moudré ho změnit, narazím-li náhodou na nějakou zajímavější věc. Kdo lpí na svém plánu jen proto, že s ním vyšel, i když se ukáže, že není zdaleka nejlepší, je nejen nemoudrý, ale hloupý a tvrdohlavý.“

*E. Th. Seton: Kniha lesní moudrosti
(Zapletal, 2003, s. 9)*

Při sestavování programu jsou nám inspirací především očekávání chlapců a děvčat. Nesmíme tedy zapomínat, že výlety mají být nabitě činností. Neměly by chybět silné zážitky, zajímavá činnost, radost a vzrušení ze hry. Také nesmíme zapomínat, aby se děti naučily něco nového, posílily tělesnou zdatnost, upevnily své zdraví a poznaly kousek rodného kraje. Společné výlety také přispívají k upevňování a zlepšování vztahů v oddíle. Nesmíme zapomínat na to, že je třeba střídát chvíle napětí s uvolněním a namáhavou činností s odpočinkem.

Program výletu dělíme do několika částí (Zapletal, 2003, s. 13):

- činnost ve vlaku, nebo v autobuse,
- hry, zábava, pozorován při pochodu k vytyčenému cíli,
- zaměstnání při pobytu u cíle a v jeho bezprostředním okolí,
- činnost na zpáteční cestě.

Metodický plán oddílového výletu

Výlet na hanácký Mont Blanc

Sraz: 8:00

Odjezd: 8:20

Návrat: 18:05

S sebou: pevná obuv, vhodné oblečení, psací potřeby, papír, kapesní atlas rostlin, deník, šátek, nůž, bivačovací vak, celta (kdo má), pláštěnka, lžice, ešus, něco na opečení, chléb, svačinka a pití, pitná voda na přípravu lesního čaje, KPZ, kapesné a peníze na autobus.

Časový harmonogram:

1.	Sraz k celodennímu výletu je v 8:00 u tržnice. Autobus odjíždí 8:20. Jízdenku kupujeme do stanice Drahanovice. Před nástupem spočítání účastníků oddílového výletu.
1.1	Zadání malého úkolu pro cestu autobusem – sleduj při jízdě všechna zvířata, která uvidíš a zapamatuj si je.
2.	Cesta do Drahanovic trvá 28 min.
2.1	Po celou dobu jízdy si zapisují zvířata, která vidí v blízkosti cesty.
2.2	8:48 příjezd do Drahanovic.
2.3	Po příjezdu proběhne malá svačina.
3.	V 9:00 odchod z Drahanovic po zelené značce směr Velký Kosíř. Trasa má vzdálenost 5,2 km a trvá cca 1:46 hod. Po 15 min. chůze proběhne úprava turistické výstroje a výzbroje. Na tábořiště u rozhledny bychom měli dorazit do 11:00 hod.
3.1	Cestou věnujeme pozornost všemu, co nám okolí nabízí a sbíráme květy a listy léčivých bylin na přípravu lesního čaje. Společně rozeznáváme léčivé byliny, jedlé a jedovaté rostliny.
3.2	Pro oživení a zpestření v průběhu cesty procvičíme naši tělesnou zdatnost. Provedeme test síly paží. Dvojice vytvoří tzv. trakař a pokusí se ujít co nejdále lesní cestou.
4.	U rozhledny na Kosíři se utáboříme, zařadíme krátký odpočinek, doplníme tekutiny – asi 15 min.
4.1	V okolí tábořiště nasbíráme suché větve a haluze na rozdělání ohně. Společně opékání špekáčků – asi 45 min.

4.2	Příprava lesního čaje z nasbíraného listí. Každý si s sebou nese pitnou vodu a malý ešus pro jeho přípravu. Procvičujeme udržování ohně a učíme se správně vařit v ešusu, který je zavěšený na klacku. Při této příležitosti si připomeneme a zopakujeme témata týkající se ohně, vody a vaření v přírodě – asi 1 hod.
4.3	13:00 polední odpočinek a osobní volno – asi 45 min. (kdo bude chtít, může vyjít na rozhlednu).
4.4	Stavba přístřešku pro přespaní v přírodě. Volíme typ přístřešku z cely, popřípadě z pláštěnky. Pro konstrukci využijeme přírodní materiály. Zároveň uvedeme zásady pro výběr vhodného místa pro stanování i přenocování pod přístřeškem. Na závěr se zmíníme o typech stanů, bivačů a dalšího vybavení pro táboření a přenocování v přírodě.
4.5	Po programu úklid tábořiště a příprava k odchodu na autobus do Čech pod Kosířem. Trasa od rozhledny trvá asi 30 min a je vzdálena 2,2 km.
5.	Cca v 16:00 odchod ze stanoviště po žluté značce.
5.1	Na zpáteční cestě pátráme očima po turistických značkách. Ten kdo uvidí následující značku jako první, získává bod. Kdo spatří jako první informační tabulku s kilometráží, dostává dva body. Při této příležitosti si na cestě opakujeme znalosti o turistickém značení.
5.2	Čas na hru. Test rychlosti. Všichni nasbíráme šišky, nejméně 30 kusů a uděláme z nich hromádku. Deset metrů od ní vyznačíme cíl (čtverec asi 50x50cm). Pravidla hry jsou následující: každému je měřen čas, který potřebuje k přesunu všech šišek z hromádky do cíle. Šišky smějí být přenášeny pouze v rukou, nikdo je nesmí dávat do kapes ani za oděv.
5.3	Před odjezdem, na vhodném místě, zhodnotíme celý výlet a jednotlivé body programu. Potom odměníme nejsilnější dvojici, která došla nejdále při testu tělesné zdatnosti (trakař) a nejrychlejšího nosiče šišek.
5.4	Autobus z Čech pod Kosířem odjíždí v 17:12.
6.	V autobuse si samostatně chlapci i děvčata zapisují své dojmy a poznatky do svých deníků.
6.1	Příjezd autobusu do Olomouce je 18:05.

Tabulka č. 4: Časový harmonogram celodenního výletu.

Aktivita č. 1

Vaření v přírodě

Cíl: mladí turisté:

- pojmenují druhy ohňů,
- zvolí správné místo pro ohniště a vhodně jej upraví,
- dokážou rozdělat a udržet oheň,
- pojmenují dřevo k přípravě ohně podle toho, k čemu je oheň určen,
- použijí správné dřevo na rozdělání ohně k vaření,
- pojmenují a použijí správné bylinky na přípravu lesního čaje,
- dokážou uvařit čaj v zavěšeném ešusu.

Obsah činnosti:

- základní znalosti a dovednosti pro vaření v přírodě.

Metody:

- rozhovor, vysvětlování, instruktáž.

Organizační formy:

- hromadná, skupinová.

Prostředí:

- les.

Pomůcky:

- pitná voda, ešus, nasbírané květy a listy z léčivých bylin, delší klacek, zápalky.

Postup:

- v rozhovoru zjistíme, kdo už vařil v přírodě a využijeme jeho zkušeností,
- rozděláme oheň a při té příležitosti si opakujeme duhy dřeva na přípravu ohně, podle toho, k čemu je určen (k vaření, k sušení, k táborovým ohňům),
- každý si nalije vodu do ešusu zavěšeného na dlouhý klacek a ten drží v bezpečné vzdálenosti nad plameny, jakmile voda začne vařit, přidá své nasbírané květy (např. sedmikráska, fialky, podběl) a listy z bylinek (jahodník, maliník, borůvčí, kopřivy atd.) a je hotovo,
- společně s přípravou čaje si procvičujeme udržování ohně, a také si připomeneme druhy ohňů (slavnostní ohně, užitkové ohně, strážní ohně – hlídkové ohně, táborové ohně, fakule/louče).

Hodnocení:

- na závěr si všichni prostřednictvím rozhovoru sdělíme své dojmy a zkušenosti,

- společně si vypijeme námi uvařený čaj,
- v autobuse, cestou domů, si účastníci výletu zaznamenají své zážitky do svých deníků.

Aktivita č. 2

Stavění přístřešku pro přespání v přírodě

Cíl: mladí turisté:

- pojmenují typy stanů,
- budou schopni vybrat správné místo ke stanování,
- budou schopni uvést nouzové způsoby přenocování,
- pojmenují základní vybavení k táboření a přenocování v přírodě,
- aplikují různé způsoby konstrukce nouzového přístřešku z cely a pláštěnky,
- dokážou postavit přístřešek k přenocování v přírodě z přírodního materiálu.

Obsah činnosti:

- témata k táboření a přenocování v přírodě, stavění přístřešku.

Metody:

- rozhovor, vysvětlování, instruktáž.

Organizační formy:

- hromadná, skupinová.

Prostředí:

- les.

Pomůcky:

- celta, bivakovací vak, stan, karimatka, šňůry, sekera, nůž, turistické hole.

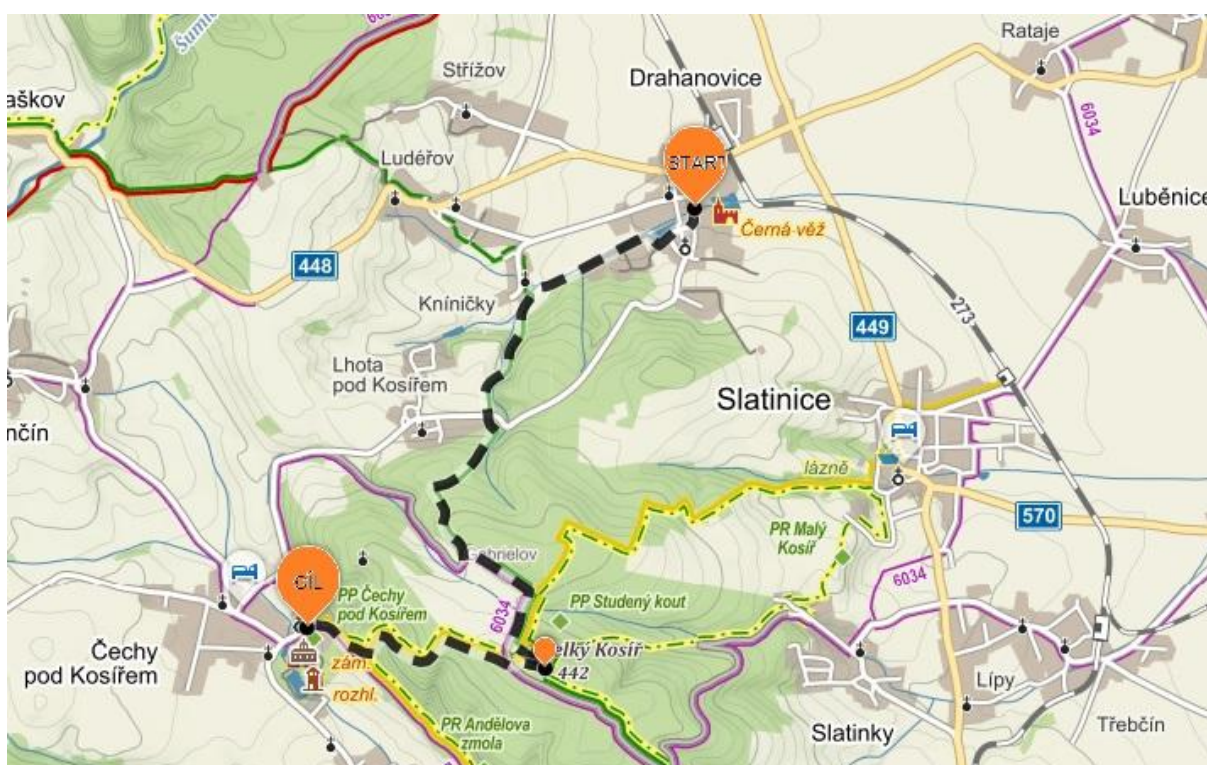
Postup:

- tato aktivita nás má seznámit a naučit stavět nouzový přístřešek k přenocování v přírodě,
- současně se učíme určit správné místo ke stanování (suché, chráněné před deštěm a větrem),
- následně si vyzkoušíme různé způsoby konstrukce nouzového přístřešku z cely a pláštěnky (bivaky, přístřešky),
- také si vyjmenujeme (připomeneme) a zopakujeme typy stanů a další vybavení do přírody k táboření a stanování (spacáky, karimatky, vaříče, svítilny, KPZ, nože),
- samotná stavba přístřešku z přírodního materiálu.

Hodnocení:

- na závěr si děvčata a chlapci prostřednictvím rozhovoru sdělí své dojmy a zkušenosti,
- kladením otevřených otázek bude zjištěno, zda bylo dosaženo vytyčených cílů,
- členové si své zážitky zaznamenají do svých deníků v autobuse cestou domů.

Mapa plánované trasy:

Obrázek č. 1: Mapa plánované trasy.

ZÁVĚR

Obsah diplomové práce je zaměřen na plnohodnotné využívání volného času a na dostatečný pohyb v přírodě. Příprava vhodného programu pro děti a mládež není vůbec snadná. Naopak. Jedná se o poměrně složitý proces.

Trendem současné doby je konzum, neorganisanost a individualismus. Dnešní společnost má stále vyšší nároky na životní standard, v němž převažuje potřeba „mít“ nad potřebou „být“.

Proto bylo hlavním cílem mého snažení vytvoření celoročního plánu turistického oddílu při ZŠ, kde jsem propojila pobyt v přírodě, odborně technické znalosti a kulturně poznávací činnost.

Pro dosažení tohoto hlavního cíle jsem využila teoretických poznatků. Zaměřila jsem se na vymezení a charakteristiku základních stěžejních termínů jako jsou dospívání, volný čas, zájmy, turistika a pedagogické přístupy, kterým jsem se podrobněji věnovala v jednotlivých kapitolách.

Přes kognitivní, sociální, emocionální a tělesný vývoj dospívajícího a přes důležité pojmy jako jsou osobnost pedagoga volného času, význam turistiky, hra a zážitková pedagogika jsem směřovala k naplnění stanoveného cíle práce, tedy k navržení celoročního programu turistického oddílu při ZŠ.

Naše společnost by si měla vzít za úkol zvednout děti a mládež od počítačů, namotivovat k pohybu, dostat je do přírody a ukázat jim opravdový svět kolem nás.

Věřím, že realizováním a rozvíjením úžasné, smysluplné činnosti jako je turistika, přispějí alespoň malou měrou k výše uvedené myšlence.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- BÍLEK, František a kol. *Turistika mládeže*. Praha: Sportovní a turistické nakladatelství, 1965.
- CAJTHAML, Jiří. *Metodika turistiky*. Praha: Státní tělovýchovné nakladatelství, 1955.
- ČINČERA, Jan. *Tři cest pedagogice volného času*. Brno: Tribun EU, 2009. ISBN 978-80-739-9611-6.
- HÁJEK, Bedřich, HOFBAUER, Břetislav, PÁVKOVÁ Jiřina. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, s.r.o., 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.
- HANUŠ, Radek, CHYTILOVÁ, Lenka. *Zážitkově pedagogické učení*. Praha: Gram, a.s., 2009. ISBN 978-80-247-2816-2.
- HANUŠ, Radek, JIRÁSEK Ivo. *Výchova v přírodě*. Ostrava: Technická univerzita, 1996. ISBN 80-7078-381-8.
- HAVELKA, Jan. *Z historie organizované turistiky*. 2011. KČT.
- HOLENDA, Slávek, MAZAL, Vladimír. *Učební texty pro kvalifikační stupeň „Vedoucí turistiky“*. Praha: Trasa, s.r.o., 2013.
- CHLÁDEK, Lubomír. *Příprava a vedení pěších, lyžařských a cyklistických výletů a vysokohorských túr*. Pardubice, 2008.
- KALHOUS, Zdeněk, OBST, Otto a kol. *Školní didaktika*. Praha: Portál, s.r.o., 2009. ISBN 978-80-7367-571-4.
- KANTOROVÁ, Jana a kol. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky II*. Olomouc: Hanex, 2010. 184 s. ISBN 978-80-7409-030-1.
- KRÁL, Mojmír. *Československá turistika*. Praha: Olympia, 1988.
- KRATOCHVÍLOVÁ, Emílie. *Pedagogika volného času: výchova v čase mimo vyučování v pedagogickej teórii a v praxi*. Bratislava: Universita Komenského, 2004. ISBN 80-223-1930-9.
- KNOTOVÁ, Dana. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011. ISBN 975-80-7315-223-9.
- Kolektiv autorů. *Stručný filosofický slovník*. Nakladatelství Svoboda, 1966.
- LANGMEIER, Josef, KREJČÍROVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 2. vydání. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1284-9.
- NEUMAN, Jan. *Dobrodružné hry a cvičení v přírodě*. Praha: Portál, s.r.o., 2009. ISBN 978-80-7367-572-1.
- NEUMAN, Jan. *Turistika a sporty v přírodě*. Praha: Portál, s.r.o., 2000. ISBN 80-7178-391-9.

- NĚMEC, Jiří. *Od prožívání k požitkářství*. Brno: Paido, 2012. ISBN 80-7315-006-9.
- OBST, Otto. *Didaktika sekundárního vzdělávání*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. ISBN 80-244-1360-4.
- PALÁT, Miloslav a kol. *Lexikon pro turisty a táborníky*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, s.r.o., 2003. ISBN 80-7182-082-2.
- PÁVKOVÁ, Jiřina a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, s.r.o., 2002. ISBN 80-7178-711-6.
- PIKE, Graham, SELBY, David. *Cvičení a hry pro globální výchovu*. Praha: Portál, s.r.o., 2000. ISBN 80-7178-369-2.
- PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška., MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, s.r.o., 2003. ISBN 80-7178-772-8.
- PRŮCHA, Jan (ed.). *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, s.r.o., 2009. ISBN 978-80-7367-546-2.
- PŘÍHODA, Václav. *Ontogeneze lidské psychiky I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977.
- PELÁNEK, Radek. *Příručka instruktora zážitkových akcí*. Praha: Portál, s.r.o., 2013. ISBN 978-80-262-0454-1.
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Praha: Portál, s.r.o., 2004. ISBN 80-7178-829-5.
- SKÁLOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.
- SPOUSTA, Vladimír. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-1007-X.
- SÝKORA, Bohuslav a kol. *Turistika a sporty v přírodě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.
- ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka a kol. *Přehled vývojové psychologie*. 3. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010. ISBN 978-80-244-2433-0.
- ŠPIČÁK, Jiljí. *Teorie a metodika výchovy mimo vyučování pro vychovatele v domovech mládeže*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1990.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153.
- VALENTOVA, Brigita. *Bakalářská práce*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2014.
- VYHNÁLKOVÁ, Pavla. *Základy pedagogiky volného času*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2014. ISBN 978-80-86768-73-1.
- VYŠKOVSKÝ, Jan a kol. *Turistika a sporty v přírodě*. Brno: Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1552-7.

ZAPLETAL, Miloš. *Hry v klubovně*. Praha: Olympia, 1986.

ZAPLETAL, Miloš. *Vycházky a výlety s dětmi*. Praha: Portál, s.r.o., 2003. ISBN 80-7178-750-7.

Internetové zdroje

Asociace TOM. *Co je asociace TOM*. [online]. Asociace TOM, 2002. [cit. 2017-04-16]. Dostupné z <<http://www.a-tom.cz/asociace-tom/co-je-asociace-tom>>

Česká obec sokolská. *Poslání české obce sokolské*. [online]. [Praha]: Česká obec sokolská, 2015. [cit. 2017-04-16]. Dostupné z <<http://www.sokol.eu/obsah/5458/poslani-ceske-obce-sokolske>>

Hnutí DUHA. *Naše práce*. [online]. Hnutí DUHA, 2016. [cit. 2017-04-16]. Dostupné z <<http://www.hnutiduha.cz/nase-prace>>

Junák – český skaut. *Co je skauting*. [online]. Junák – český skaut, 2017. [cit. 2017-04-16]. Dostupné z <<http://www.skaut.cz/skauting/o-skautingu>>

Klub českých turistů. *Historie KČT*. [online]. [Praha]: KČT, 2011. [cit. 2017-04-16]. Dostupné z <<http://www.kct.cz/cms/historie-kct>>

Liga lesní moudrosti. *O lize lesní moudrosti*. [online]. [Praha]: Lesní liga moudrosti, 2017. [cit. 2017-04-16]. Dostupné z <<http://www.woodcraft.cz/>>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Sbírka zákonů č. 74/2005 sb., o zájmovém vzdělávání*. [online]. [Praha]: MŠMT, 2005. Dostupné z <<http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-74-2005-sb-1>>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. [online]. [Praha]: MŠMT, 2016. Dostupné z <<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>>

Pionýr. *Činnost*. [online]. Pionýr, 2012. [cit. 2017-04-16]. Dostupné z <<http://pionyr.cz/cinnost>>

YMCA v České republice. *Info o YMCA*. [online]. YMCA v ČR, 2008. [cit. 2017-04-16]. Dostupné z <<http://www.ymca.cz/info-o-ymca/>>

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Brigita Valentová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Pavla Vyhnálková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2017

Název práce:	Roční práce turistického oddílu při ZŠ
Název v angličtině:	The annual work of the hiking club at the Elementary School
Anotace práce:	<p>Záměrem diplomové práce je vytvoření ročního plánu turistického oddílu při ZŠ. Obsahem činnosti je propojení pohybu v přírodě s odborně technickými dovednostmi a s kulturně poznávací činností. Cílem teoretické části diplomové práce je zaměřit se na vymezení a charakteristiku pojmů dospívání, volný čas, zájmy, turistika a pedagogické přístupy v oblasti volného času. V praktické části práce je vytvořen roční plán turistického oddílu při ZŠ. Navržením celoročního programu bylo směřováno k naplnění stanovených cílů práce.</p>
Anotace v angličtině:	<p>The intention of this thesis is to create an annual plan of the hiking club at the Elementary School. The content work is linking of movement in nature with professional technical skills and cultural cognitive activities. The target of theoretical part of the thesis is focus on the definition and characteristics of the concepts of adolescence, leisure time, interests, hiking and pedagogical approaches in the field of leisure time. In the practical part of this thesis is created the annual plan of the hiking club at the Elementary School. The proposing of the annual plan was directed to the fulfillment of the targets of the thesis.</p>
Klíčová slova:	Dospívající, mládež, volný čas, zájmy, turistika, příroda, didaktika, hra, zážitková pedagogika, environmentální výchova, roční plán, oddíl.

Klíčová slova v angličtině:	Teenage, youth, leisure time, interests, hiking, nature, didactics, game, experiential pedagogy, environmental education, annual plan, club.
Přílohy vázané v práci:	0
Rozsah práce:	79 stran
Jazyk práce:	Čeština